



WWW.UNILIB.RS

У  
Н  
И  
В  
Е  
Р  
З  
И  
Т  
Е  
Т  
С  
К  
А  
  
Б  
И  
Б  
Л  
И  
О  
Т  
Е  
К  
А



# S R Đ



Br. 6.

Dubrovnik 31 Marta 1903.

God. II.



† Matija Ban  
Srpski književnik

rodio se 16 decembra 1818, umro 14 marta 1903.



## „IZ BOKE“.

Nekoliko pisama između albuma slika „Iz dekadence“ i „Iz renesanse“.

Priopćio Podnopoljski.

Bokejima po bijelome svijetu  
 Nek se sjete otačastva svoga:  
 Kandikule i Bajove kule  
 i ostalih časnih razvalina!

P. Pisac.

D. 23. marta 1898.

Dragi Vlado!

Poslušao sam te i došao ovamo u tvoje rodno mjesto, u divnu Boku, da oporavim narušeno zdravlje. Ovdje kod vas uvijek je pramaleće! Bože dragi, ja došao u zimskom kaputu iz one mećave tamo kod nas, a ovdje na otvorenom već cavti ružica, mandula i šliva.

Tvoja preporučna pisma dobro su mi došla: svak me ovdje prijatno kao davnog znanca susreta. Tvoja starica majka, kad sam je pošao posjetiti i rekao da sam tvoj školski drug, ogrlila me kao rođenog sina, i morao sam joj tri debele ure pripovijedati naše s universe nestašluke. Dobra starica načela je za mene butelju starog tivackog vina, kojeg mi reče više nema nego u ne podrumu i konteše Nine, a čuvala ga za tebe, kada dođeš. Tužila mi se na tebe, što evo šesta godina nijesi došao da je nađeš. Znam, brate, reći ćeš: „kad u Boki nestane današnjih mizerija, onda će me i Boka vidjeti!“ Ali ta ti ne važi! Toliko vi Bokeli patite nostalgijom i upravo plačete, kada o Boci govorite (barem ti si toliko puta plakao, kad si mi uspoređivao nezinu prošlost sa sadašnosti), a u Boku se ne vraćate vi što biste mogli pomoći osirotljelom narodu!

Promozgaj, je li to tako, i šaku ruke.

Tvoj Ivo.

P. S. Stan sam našao u dvorcu gospođe Nike H., koja me neguje kao vlastitog sina. Ne ću da ti laskam, ali imala je razlog ona spisateljica, kada je rekla, da su Bokelice odvojile kao domaćice izmed svih žena u Jugoslaviji. „Ovaj se već zaljubio“



— reći ćeš — „čim je počeo da u ovake žice udara“. Jok brate, nego tako ti je to, i ako me za to, ako bude kadgod ovo pismo dopalo ručica mojih seja u Sarajevu, čeka kazna.

D. 15. junija 1898.

Dragi Vlado!

Primio sam tvoje pismo. Nutkaš me da ti pišem što češće i to o svemu, ama baš o svemu što mi u tvojoj Boci pane u bosansko oko! Da nije to tvoje nutkañe nastavak onog tvog lañskog recepta, kada si me bio počeo da liječiš od „onih oči“ i najprije rekao:

„... Ich sag' es dir: ein Kerl der verliebt ist,  
Ist wie ein Thier auf dürrer Heide  
Von einem bösen Geist im Kreis herumgeführt,  
Und rings herum liegt schöne grüne Weide!“<sup>1)</sup>

pa mi preporučio da zalazim u društvo brandenburgovaca, propisao mi onda šport i putovanje u inozemstvo! — Biće ti sigurno rođak kapetan Niko pisao, da sam često melanhoničan, a ti pomislio da su tome uzrok još i sada „One oči“, pa hoćeš da kušaš i taj recept, da vidaš staru ranu! Nego bio kakav bio uzrok tomu što ti hoćeš da ti pišem i to dosta pišem, poslušaću te onako isto slijepo, kao kada smo veseli hodili u Inzersdorf da Dušanu prosimo djevojku.

Tvoj Ivo.

D. 26. junija 1898.

Dragi čika Vladimire!

U ovo tri mjeseca, što sam ovdje, pravio sam posjete, pio vaš obligatni cipar, kafu crnu i rozolin, i slušao priče o vašoj slavi pod „Serenissimom“. A propos, sada imam osobito što-vañe prema tebi i tvojim, otkada sam vidio onu silu grbova nad kapijama vaših kuća. Ali ja se ipak družim najviše s tebi antipatičnim kapetanom Markom, koji je došav na domazestvo objielio vapnom i pročele plemićkog dvorca i grb na ñemu.

<sup>1)</sup> ....Kažem ti: nesretnik, koji je zaljubljen, poput živine je na besplodnoj ledini, od zloduha voñen naokolo, a svugdje je lijepa zelena paša okolo.





Nego ti, koji toliko držiš do tvojih pergamena, već se lučiš, pa dosta o tome!

Preksinoć o ponoći odriješio sam tvoju ladicu s rodakom ti Nikom Mata Nikova (ah, ta blažena vaša imena!) i prebiruć po violinu povezao se po zalevu. Ne znajući pravio sam sere-nadu Slavji, simpatiji tvog rodaka. Dok sam udarao ariju ljubov-nika iz „Traviate“, Niko je bio zaustavio ladicu pred stanom Slavje, a na svršenu ariju ljubovnika kroz bokešku noć ozva-ňao se odgovor „Traviate“ sa pijanoforta iz ňene sobe. Slavji-nog oca konta Andra nije doma; on je pošao kao svake godine po poslu za petnaest dana put Triješća.

— Inače — reče mi tvoj rodak — ne bi se čuo ni po ovakoj noći pianoforte u ňenoj sobi, jer taj „čovjek“ ne će da zna što je mladost i ljubav. Mene ne može ni čut ni videt, a po go-tovo otkad je saznao da mu gledam jedinicu Slavju. Ona mi je neki dan rekla, da od neko doba nema ni objeda ni večere u ňiho-voj kući, kada on ne bi proti meni govorio, a konta Krsta falio. —

Ne čudi se, dragi Vlado, što je tvoj rodak ovako povjer-liv prema meni; to je posledica pisma, koje si mu o meni pisao.

— A je li joj majka živa? — upitalah.

— Nije, nego je kod ňe konteša Nina, očina joj sestra. Ta osigjelica, gluha kao top, misli glavom svoga brata. I... — ali ne nastavi, nego se zagleda put Verigâ.

U sredini zaleva plamsao je ogaň sve jačim svijetlom u onoj noći bez mjesečine i čuo se iz daline glas protegnut: „ta-ako!“ „ta-a-a-ko!“ Bijelanin ribao je *pod svijecu*. Lahorić je zapirio, a mi popev jedro hmilili smo po površini morskoj, osta-vljajuć za sobom srebrnastu brazdu. Opčaran tom božanskom noći bio sam se zanio, dok me ne probudi rodak ti, koji udariv dvaput rukama o bedre zakukurijeka kao kokot. Ne prode ni tri časa, a pijevci se u O..., ispod kojeg smo tada plutali, pre-vareni počеше da odzivaju. Čuh gdje se nečiji prozor otvori i uz mrmļaňe lupňavom zatvori. Rodak mi tvoj reče, da je to me-sar Simo (znaš onaj, što plače kao dijete kada se opije) pro-buđen prvim kokotom gledao u Vlašiće i vidiv se prevarenim smrskao: „beštije“. Jadan šjor Simo, da mu nekako naknadim prekinuti san, platih mu sutri dan *kupičicu* „rakije“, koju on sasu u želudac s kapom pod pazuhom.



Međutim se *svijeća* bila približila kraju. Sa gradela ribarskog čameca užareni ugljen luči padao je u more i cvrčuć gasio se, a stravljen za čas tijem srdjela, koju je on još u životu svojim sjajem namamio, sigrala se sada s њim, dok je mreža na kraj ne potegne.

— Nemate zlotvora; — povikne rođak ti Bijelanima — ugljen vam ne pada na dno! —

— Dobro jutro, kapetane! Nestalo im traga, a Vi ni uvijek donosite sreću; — odgovore ribari.

Pomogosmo im potegnuti na igalo mrežu, u kojoj se uzvrpolila lokarda sa srdjelom. Lovina bijaše obilna, i obilno nam srdjela dadoše u koš za meku, a mi њima da nije na prazno jedva turismo u ruke nešto sitniša.

Još je falilo do zore dobar sahat, a mi potegnuv naš gue na igalo skupismo nešto šušna i zapalismo vatru. Ja sam pekao kafu, a tvoj rođak pazio na povraz bačen u more ondje, gdje malo prije potegnuta mrežom na kraj riba ostavi silu lusaka, dobru meku, oko koje se vrti zubatac i gñigla, a ne nasiti se.

— Gotova je kafa! — povikah.

— Evo i mene! — ozva se rođak ti i baci u pijesak do mene ojaču gñiglu, koju je taj čas bio potegnuo na povrazu. Srčuć crnu kafu gledali smo pri umirućem plamenu streskañe repom uhvaćene ribe i posledñe trzaje њenih škrga. Onako ne ispavanom u osvitak dana čudno me se dojmi taj prizor te se dadoh u nevesele refleksije, dok tvoj rođak, koji je potrbuške ležao na pijesku, ne povika: — Ajde da se okupamo i osvježimo! —

Svitalo je, a nas dvoje u adamskom kostimu na osami u ubavoj dražici plijući tiskasmo tvoj gue iza rta „Selanova“.

Kada je svanulo ogledah se, kako mi pristoji novo odijelo; jer moraš da znaš, da me tvoj rođak uzeo sa sobom *pod svijeću* jedino uz uvjet, da se odjenem u његоvo mornarsko odijelo, pa kad se okupah, alčak bio je sakrio moje, a pružio mi drugo svoje odijelo i, hoćeš ne ćeš, obukao sam ga. Od sreća se nasmijah ogledav se. Katrama i smole bilo je na mojim gaćama i kaputiću podosta, a mrnarska kapica išarana ulenom bojom u čudnom stojaše kontrastu s mojim evikerom.



— Ne slaže se, doktore! — reče mi tvoj rođak, i dotakav se kape metnu dva prsta na nožice pred oko. Razumjeh i digoh eviker.

\*  
\* \*

— Ribe, lijepe ribe! — povika on, kada smo mimo mandraće stolivske hmilili.

— Pošto riba? — upita s prozora lijepa dvorca zvonki ženski glas nekim stranim izgovorom.

— Cijene, šjora! — odgovori ponizno Niko i skinu kapu jednom, držaše veslo drugom rukom, čekajuć odgovor.

— A vi fermajte! — neznanka će na to.

— Sada da te vidim, doktore, kako glumiš! — reče Niko, i mi pristasmo s čamecem uz male stepenice mula pred dvorcem.

U to nam se približe dvije gospode u kućnom odijelu, a vidio si odmah, da su to otmene dame.

Niko im pokaza ulovljenu ribu i stane je faliti na muľanskom dijalektu; zakleo bi se bio da je pravi Muľanin, ribar.

— Lijepo, lijepo! — reče starija dama. — A što košta ova gñigla?

— Dvadeset i pet solada — odgovori Niko.

— „Возмите“ (uzmite) — reče starija mladoj dami, i mlada pruži košić da prihvati ribu. Niku zadrhta ruka (a nije ni čuda, jer je mladica bila lijepa, kao gorska vila) i riba mu ispade u more.

Ja ne mogoh zadržati smijeha, dok je zabuñeni Niko šakom hvatao gñiglu po plitkom dnu mandraća. Dame se pogledaše i uz posmijeh reče starija mladoj: — „Мня какастя что не рыбаки“ (Meni se čini da nijesu ribari).

Medutim je Niko uhvatio ribu i položiv je u pruženi košić, vraćao ga mladoj dami. U to se oglasi: — Bon jour, mes dames; comprano del pesce? (Dobro jutro, gospode, kupujete li ribe) — kapetan Ľubo I., koji je taj čas bio izašao iz kuće. Mi se pokuñismo i gledajuć nice otisnusmo se od kraja; ali oni belaj od kapetana Ľuba pošeta se po mulu i poglednuv nas bole smijući se poviće:

— Ha, ha! to si ti kapetan Niko i Vi, doktore, ala ste lijepi! Na kraj, na kraj, kamo bježite! Ha! ha!



Nije bilo druge, morali smo onako pegulani na kraj.

— Ces sont mes amis, docteur J... etc. capitaine M... (Ovo su moji prijatelji doktor J... i t. d. i kapetan M...) — prestavi nas stari birikin damama, koje su se razumjev stvar srdačno smijale, a što je bilo najgore, *onaki* smo morali u dvorac, pozvani od gospođa, gdje su nas u sali primaña na kadične fotele posadili.

Nego za danas dosta; samo ću ti još reći, da se je gospodici Irmi (tako mi prestaviše mlađu damu) gvantijera silno zatresla od smijeha, kad me nudila kafom, tako da sam dobio samo po filgana.

Servus!

Tvoj Ivo.

D. 15. jula 1898.

Dragi Vlado!

Pitaš me, koje su to neznanke iz Stoliva. To su ti, braco, udovica i ćerka konsula ruskog u X., koji je, rodom Bokel, na smrtnoj posteli (t. j. pardon ne na posteli, nego u fotelju, jer tako mi reče udovica mu, nije htio da umre na posteli) svojoj ženi stavio na dušu, da se sa ćerkom po njegovoj smrti nastani u Boei.

Ja sam bio dva dana poslije nego sam im prodao sa kapetan-Nikom ribu, da ih posjetim. Gospođa Olga, majka Irmina, primila me kao starog znanca, i poslije kratkog vremena živahan se razgovor vodio med nas troje o literaturi ruskoj.

Sjećaeš se s universe, da sam znao na pamet Lermontova „Démona“, što sam u vašem „dubrovačko-bokeškom klubu“ u Beču — kao gost jednom deklamovao; pa uhvatim zgodnu priliku i stanem ga, da ugodim gospodama, ili bolje gospodici Irmi, da na izust predajem. To moje predavañe osvoji gospode, kod kojih ostanem do kasno u večer pristanuv na molbu gospode Olge, da joj Irmu podučavam u srpskom jeziku svakog dana, kad vrijeme dopusti, da se mogu prevesti preko zaleva.

Vraćao sam se čamcem kući, a pratili me zvuci pijanina, na kome je gospodica Irma igrala „Les cloches du Corneville“. Stari Jozo, koji me vozio, jedva da odoli struji blizu „Markova Vrta“ i sve nešto mrmle. Pustih ga da mrmle, pa buleć u tihu



noć stadoh da mislim o gospođici Irmi. Iz razgovora s њom sudio sam, da je baš vaљano odgojena. Lijepa je, veoma lijepa, ali nekako suviše ozbiljna za њene godine. Čini mi se, da ima u cijelom њenom biću nešto što ti govori, da je stvorena prije za profesora, nego li da postane majkom. Nego ti znaš, da ja slabo ili nikako ne poznam ženske, pa lako da se i varam!

Zdravo!

Tvoj Ivo.

D. 13. avgusta 1898.

Dragi Vlado!

Kada sunce počne zalaziti sa sv. Matije, otisnem tvoj čamac uprijev veslom o mulo i pripev na jarbol jedarce posljednim uzdisajem Eola, maestrala, jurim put Stoliva.

Gospođica Irma marљivo uči srpski i dobro napreduje. Poslije nego joj popravim zadaću, podemo se šetati put Verigâ. Ja s gospođicom Irmom, a iza nas gospođa Olga s kapetan-Lubom. Razgovor teče neprisiljeno kao između odavnih poznatih. Moju učenicu osobito zanima prošlost Boke; i ja marљivo čitam sve što mi o Boki dopane ruka, a u večer o tom s њom razgovaram. Kad sam joj tako jedne večeri, šetajući se prema Perastu, pripovijedao o Bajju i Peraštanima, reče mi, da joj je pokojni otac povijedao, kako je od Turaka sa zemљom sraženu kulu Bajovu neki biskup katolički podigao, eda se potomstvo bude sjećati slavnoga junaka *rišćanina*.

— Zlatna su to vremena bila, nadodah. — Kada je Boka cvala i kada su peraški i dobrocki kapetani sa tartana pozdravљali iz topova „Savinu“, a pravoslavni Gospu od Škrpjela; ali na žalost ta se vremena ne vraćaju, gospođice, kao što se ne će ni drugi biskup kotorski vratiti, koji bi pravoslavnog vladiku zagrlio na vratima sv. Tripuna.

— Zar nema više mladosti u Boki, koja bi disala patriotizmom? — na to će Irma.

— Ima je, gospođice, ali diše patriotizmom tjesnogrudnim, koji više Boki štetuje, nego kada bi joj sinovi bili najveći indiferentiste. Samo gdjekoji mladi Bokel, koliko ih ja poznam, znade uzdignut se iz te tjesnogrudnosti. Baš upravo prekojučer stigao je iz Beča mladi doktor medicine, moj dobri poznanik, Krile P., kojemu je mio brat, pa koje vjere bio.



— Odakle je on? — priupita Irma.

— Odanle! — i pokaza rukom na starinski dvorac, jedan od onih rijetkih u Perastu, u kojim ne raste bršljan i divlja smokva.

— Poznate ga s universitatu? — upita me Irma s osobitim zanimanjem.

— Da, dobro se sjećam da sam ga upoznao na sijelu „Žope“ u Beču, kada je čitao jednu crticu iz prvog bokeškog ustanka. Lijepo obrađenu novelu čitao je takovim pijetetom, da je i uvijek veselim Bačvanima izmamio suzu na oči.

— Rada bih ga upoznati! — reče mi gospodica Irma.

— Prva zgoda, što se pruži, ja ću Vam ga predstaviti, gospodice. A mislim da ćemo ga vidjeti na Gospu prekosutra na otočiću — i pokazah na crkvicu ispred nas, sa zvonika koje taj čas zazvoni pozdrav Gospi.

Zdravstvuj!

Tvoj Ivo.

D. 17. avgusta 1898.

Dragi pobratime!

Prekojuče po podne bio sam na otočiću Gospe pod Perastom. Pravio sam društvo s kapetan-Lubom Ruskiinama; tako zovu ove ljubazne Stolivke, gospođu Olgu i kćer joj Irmu.

Ti znaš za moja vjerska čustva; tà jednom si mi rekao: „Vi inteligentniji pravoslavni i ne vjerujete ni u što, nego ste odani vjeri pradedova jedino jer vam je očuvala narodnost.“ Nego, kad ugledah u onoj crkvici, obloženoj srebrom i zlatom, rišnansku dolamu, tivacki kružat, pariški šeširić i bijelansku maramu; pravoslavnog do katolika, kmeta i procijedelu krv, jednog do drugoga: svi poklekli; pa između tisuću svijeća na žrtveniku ikonu čudotvorne gospe, koja jednim pogledom kao da obuhvaćae vas narod, a pred žrtvenikom u zlatotkanoj odori čestitog Dum Pera — osjetih neko i ako časovito blaženstvo i bjeh ako i za tren poput one nevine djece, što odjevena u bijelo srebrnim glasićem pjevahu hvale Božjoj Majci kod žrtvenika, i duša se moja podiže put visina zajedno s tamjanom i mirom iz kadionika.



— Bum — reći ćeš ti — što je ovome! —

To ti je tako, moj Vlado, a ti znaš da se tijekom ne gledam umilit crnoj policiji kao neki što ne vjeruju ni u palicu, a pričećuju se kad je najviše naroda u crkvi. Nego, kad izadoh iz crkve i umiješah se med lepoticice, koje dodoše sa svih strana Boke, da prođu oko žrtvenika Gospe i svilenom svojom kosom otaru podanak istoga izlizan polupcima vjernika, bio sam opet stari grešnik i pasao oko po vitkom stasu Lubišinih sestara.

Pod ruku s doktorom Krilom, kojeg obećah gospodici Irmi predstaviti, šetao sam se po otočiću čekajuć pobožne Ruskiñe, dok izadu iz hrama. Nemu ne rekoh o tome ni riječi, jer znaš, ja volim presenećeñe.

Taman mi Krile povijedao da si pustio bradu, otkada te ostavila Mici iz Kertnerice (a nemoj se najediti!), kad sreto-smo Ruskiñe s kapetan-Lubom. Pristupih s Krilom gospodama i predstavih ga. Gospoda Olga i Irma, kao otmene dame, prijatno ga osloviše, a on se zacrveni do uši, promuea nešto i poglednu me kao da me zove u pomoć.

Sjećao sam se doktora Krila s universe, da bi mu ñegova živahnost i duhovitost iščezla, čim bi stupio u društvo gospoda; ali to je bilo davno, još kad bješe „brucoš“, nego gle i još je takav: čisto pile u mrežici. „Budi Bog s nama!“ rekoh u sebi, i da neugodnu stanku prekinem, rekoh pokazujuć Krila:

— Doktor je vas u poslu! Čas prije prošla mimo nas jedna Peraška, pa mu rekla da je boli zub, a on joj odvratio da ima nova kliješta; pa joj nadodao da ga čakskom prepusti meni, dok mi dade receptat za bolest srca.

U to se povrati k nama kap. Lubo, koji je bio pošao da nade stô pred kafanicom, pa se nakloni po staroj etiketi gospodama i reče:

— Пожалушя, шербет-медовина!

Starom morskom vuku svaka je pristajala, pa i ova, i mi se smijuć posadimo za stô.

Kapetan Lubo, da otvori usta doktoru, reče mu:

— Molio bih te, doktore, da mi pošleš historiju Milakovića, znam da je ti imaš. Baš jučer se prepirah s ovim Bošña-

У  
Н  
И  
В  
Е  
Р  
З  
И  
Т  
Е  
Т  
С  
К  
А  
  
Б  
И  
Б  
Л  
И  
О  
Т  
Е  
К  
А



kom (i pokaza na mene) o tom, je li ono pismo Aleksandra o privilegijama nas Bokela u originalu sačuvano....

— Poslaću ti Milakovića, ali to je pismo na žalost sačuvano samo u kopiji — kao iz puške će doktor Krile.

— Posigurno? — priupita kapetan Lubo.

— Stalno, sjećam se toga dobro, jer sam se još lani tijekom bavio, kad sam sastavljao jednu crticu iz onog doba.

— E onda imaš ti Sarajlijo razlog! — otpovrnu kapetan Lubo.

— Gospodin doktor bavi se i literaturom? — upita gospoda Olga Krilu.

— Kad i kad gospođo! kada mi dopusti liječnički rad. Služi mi to zabavu, a teško komu da koristi.

— Vi omalovažujete svoj beletristični rad, ali meni je neki dan gospodin — i poglednu mene — dao svezak Vaših „Crtica“, koje sam baš u slast pročitala i koje su mi mnogu lijepu svojinu Bokelâ otkrile — prihvati gospođica Irma.

Po tom je razgovor tekao neprisiljeno. Ako je nastala stanka, bilo je to radi *bande*, koja je pred crkvicom svirala razne marše.

Raketle su već letjele u vis, a rimska umjetna vatra osvjetljivala otočić, kada izide iz crkve kapetan-Lubova gospođa i pridruži nam se. Gospođa Anđe molila se sve to vrijeme za sinove, koji joj po pučini u dalekom svijetu plove. Ne krepka pojava i veselo biće i još više raspoloži naše društvo, i mi se uputismo gucom put Lastve na imanje kapetan-Luba, da tu sutra sprovedemo Rokov dan.

I doktor Krile došao je s nama. Nekada je Pluto grabio Prozerpinu, a sad Prozerpine otimlju Pluta; tako nešto improvizirao sam na violinu, kad smo kroz Verige gucom hmilili, a dame me zamolile, da im štogod udaram.

Res instituta porro tractatur. Pozdrav

od tvog Iva.

D. 18. avgusta 1898.

Dragi Vlado!

U letnikoveu kapetan-Luba u Lastvi prenoćili smo mi muškarci svi u jednoj odaji. Kažem prenoćili, jer sam žle spa-



vao, kao i doktor Krile uz onog belaja kapetan-Luba, koji je s nama dvojicom cijelu bogovetnu noć zbijao šalu. Da je kapetan Lubo šaliviđija, znavao sam, ali da je toliki, nijesam ni u snu snivao.

Sutri dan po ručku gledali smo pred crkvom sv. Roka lastovsko kolo i u njemu gdjekoju Lastovku, stariju nego li je kućak sv. Roka, a onda smo se odazvali pozivu kavalijera L. i pošli u njegov kaštio, gdje zatekosmo po izbor gospodu s Prčaňa, za čudo sve talijanska prezimena. I Slavja, simpatija tvog rodaka Nika, bila je tu sa svojim ocem kontom Androm. Ona je udarala na fortepijan, a po velikom portiku kaštela vr-tjelo se deset mladih parova.

Ja nijesam plesao, jer kako znaš, liječnici mi to ne dopuštaju, pa sam sjedio na pergulu kaštela s postarijom gospodom. Konte Andro vodio je glavnu riječ. Ti poznaš tu jegulu, koju misliš uhvatio si za glavu, a kad tamo uhvatio si je za rep, pa opet nijesi ni za rep i *pročaja*. Mene je jedva udostojio pozdrava, kad je čuo da sam raja iz Bosne. Povijedao je između ostaloga i onu poznatu bravuru konte Krsta u Bosforu, koju ovdje već svak zna, nego kavalijer L., kao prijatni domaćina, a kapetan Lubo kao dobar otac mladih kapetana nega, bogatog brodovlasnika, isto su slušali sa zanimanjem.

— Molim vas, gospodo, kakva je to *presenza di spirito!*<sup>1)</sup> Veliki Lloydov vapor „Helene“ bio je usidren u *radi*<sup>2)</sup> carigrackoj, a na njemu od *ufcijala* sam mladi konte Krsto, jer su se gospoda komandante i sekondo<sup>3)</sup> bili pošli na kraju divertit. <sup>4)</sup> Gluha je bila noć i uz to tramontana <sup>5)</sup>; a ti znaš, kapetan Lubo, kakva tramuntana zna učinet ongje. I bilo, kako je bilo, a videće se, kada stvar bude pred sudom, u jedanput udari ti engleški vapor u sred krme „Heleni“! Konte Andro, koji je gestilukovao cijelo to vrijeme, sada se podiže sa nasloñače i nastavi:

1) Prisutnost duha = prisebnost.

2) Mjesto nezakloňeno, gdje se usidruju brodovi.

3) Drugi kapetan.

4) Zabavjat se.

5) Zapadňak.



— „Helene“ je bila počela tonut, i da nije bilo konta Krsta ode ti sve u ariju <sup>1)</sup> s eksploziji <sup>2)</sup>, a onda na dno morsko! Nego konte Krsto zapovjedi presječ verige od ankore <sup>3)</sup> i viknuv u makinu „a tutta forza“ <sup>4)</sup> nasuka vapor na igalo. Che presenza di spirito! recite gospodo. Pa neka mi neko reče da nije od race.

Svi mu odobrismo, a osobito kapetan Lubo, koji prihvati:

— I pokoñi mu otac konte Niko bio je čovječina, a dede mu konte Ilo *era un uomo di grande sapere* <sup>5)</sup> i junak od oka. Kod Sinope, pred ratom od Krimeje, zapovijedao je vašio ruski, i tri turske fregate poslao a piko <sup>6)</sup>. To mi je povijedala gospoda Olga i rekla, da je ŕezin otac bio ŕegov adjutanat i milenik, te da bi rado upoznat konta Krsta.

Konte Andro, koji je iz početka osobitim zanimanjem slušao kapetan-Luba, smrknu se na posljednje mu riječi.

U to dode domaćica, pa nas pozove na „tavola bianca“. Iza konta Andra, domaćice i domaćina kavalijera L. stupao sam zajedno s kapetanom Lubom niza stepenice, što vode u baštu. Sunce je bilo zašlo, a mladi parovi poslije plesa rastrkali se po gradini. Gospode već sjedile pod odrinom uz gotovu sofru mašuć se kineškim mahačima i u živahnom razgovoru čekahu nas, a Slavja konta Andra stajala sama na obali ribnaka i bacala mrvice hleba ribama.

Kapetan Lubo gurnu me laktom, pa će mi:

— Ti si se dao u tvoju pojeziju, a ja vidiš, i pokaza mi okom na Slavju, mislim, koliko će ta jadna djevojka imat da proguta pilola radi svoga Nika. Nijesi li opazio onu mrsku na čelu konta Andra, koja se je pojavila, kad mu spomenuh da bi gospoda Olga rada upoznat se s kontom Krstom? Sigurno da je on svoju Slavju i hilade namijenio kontu Krstu, pa se boji utakmice bogate gospode Olge i kćeri joj Irme.

1) Vazduh.

2) Eksplozijom.

3) Sidro.

4) Svom silom.

5) Čovjek velikoga znaña.

6) Na dno.



Ne odgovorih mu na to ništa, nego ga samo jače poglednuh.

U to zazvoni zvono sa kule u sred bašte, i mladost se skupi na zakusku. Meni je vis a vis u dnu stola sjedila g.ca Irma s doktorom Krilom, jedno do drugoga, i koliko sam mogao od velike lubeznosti kapetanice Ande, na koju sam morao odvrćati, da ukradem očima, opazio sam, da je Krile preko mog očekivaña razgovoran. Nemoj mislit da sam ljubomorán; jok brate, nego stvar počima bit interesantnom, kako vidiš.

U kasnu noć vozili smo se natrag i pozdravljali iz guca raketlama gostolubivog kavalijera L. i ñegovu gospodu. Grehota što od onakog roda nema poroda!

Piši mi i zdravstvuj.

Tvoj Ivo.

P. S. Upravo sam završio ovo pismo, a tvoj rodak kapetan Niko dode da me pozove poslije podne *na pluta*. Nešto je snužen i ako krije. Razgovarali smo se o zabavi u Lastvi, i prije nego li ode, onako me tobože slučajno upita, je li Slavja s kim plesala.

(*nastaviće se*).



## A F O R I Z M I.

Poľubac je prirodni izraz ljubavi, ñega je priroda sama stvorila, i on se javlja kao prvo objašñeñe u ljubavi. *Stil.*

Lubav je jedino dobro, koje se ne može ocijeniti i jedino zlo, kome čovjek ne može lijeka naći. *Kardinal de Bernis.*

Poznavati lude to je korisno.

*J. Frauenstet.*

Prava ljubav između muža i žene nastaje onda, kada se javi prvorođenče.

*A. K. S.*

Rad je mati slave.

*Blaž Lorković.*

Lubav je žeđa uživaña i pojezija osjećaña.

*Monten.*

U slobodi je i kamen mekši, nego u tamnici perjana postela.

*Pol de Kok.*

Ima ljudi, koji učine zlo, misleći da je dobro; ima ih, koji učine dobro, namjeravajuć na zlo.

*A. K. S.*

Prava žalost je duboko u sreću. Iskrena čista tuga se skameni, a ne da se izliti u suze i zapjevku.

*Mil. Jov. Batut.*

Pribrao: A. Karakašević Sremac.



## ИЗ ХИСТОРИЈЕ РУСКИХ ДРУШТВЕНИХ СТРУЈА У XIX. ВИЈЕКУ.

(Славјанофилство и западњаштво; национализам и ново-марксизам).

### II.

С обичним преставама о значају славјанофилства и западњаштва у руској литератури и друштвеном животу руском спојено је много неспоразумљења. Обично изгледа, да се све противности између оба споменућа смјера могу свести на опште противности конзерватизма и либерализма. Али то тако није. Познато је, да најбољи преставници славјанофилства нијесу никако били окорјели конзервативци, какови су данас фактично њихови епигони; у многим својим тежњама старији славјанофили слагали су се са западњацима. С друге стране није се ни само западњаштво појављивало као синоним либерализма, а то из тог простог разлога, што ни сам „запад“, чијим су се идејама управљали преставници овога смјера, није никако био нити је могао бити хомоген, те су се тако и западњаци могли одушевити веома различитим струјама, које су егзистовале у западној Европи. Ако су знаменити заступници западњаштва тридесетих и четрдесетих година примали најглавније напредне идеје њемачке и француске, то су се течajem времена родили и такови западњаци, који су се одмах проти тим напредним идејама оружали, служећи се аргументима западнога конзерватизма, па и назадњаштва.

Да се освијетли ово стање ствари, треба се сјетити само Каткова. Пошто је стекао своје друштвено образовање у западњачким круговима, г. 1856. ступи на друштвену арену као либерални журналиста с критиком застаралих форума живота и с читавим низом пројеката општих рефорама основаних по западним узорима. Идеал овога западњака била је ни више ни мање, него Енглеска. Било је зајеста вријеме, када је бранио строго господство права и слободу како појединца тако и опште иницијативе, а довршио је свој публицистички рад гласањем дијаметрално противних принципа, чим је у осталом био богат и западан живот у својим реакционарским периодама. Али и у овом свом пошљедњем стадију није Катков био сла-



вјанофил, за каквог су га многи држали. Може се рећи, да се је течајем времена противност између славјанофилства и западњаштва промијенила у противност између реакционарства и напредњаштва, при чем је било могуће у оба тора наћи и славјанских и западњачких одсјена. »Али кад би ме ко питао — вели Карјев — на чијој је страни било више напредних идеја, да ли на славјанофилској или западњачкој — или друкчије речено, који одсјен (славјанофилски или западњачки) највише карактерише руско напредно мишљење у другој половини XIX. ст., мој би одговор био у корист западњака.«

Четрдесете године биле су периода бујнога цвата славјанофилства, и у то вријеме израдише његови преставници потпуно своју идеологију. Код ондашњих власти били су славјанофили у презрењу бајаги ради својих »злих намјера,« док их 1847. године почеше прогањати. Европски догађаји г. 1848. тако дјеловаше на Русију, да није била могућа никаква идејна литература, те до почетка нове владе (г. 1855) владаше у животу рускога културнога друштва потпуна стагнација.

Када је на пријестоље ступио Александир II. и настало доба обраћења (које се у Русији историјски зове »доба великих рефорама) опет је било могуће с већом слободом просуђивати идејна и друштвена питања, која су се тичала самих основа рускога живота. И у то доба позорност и симпатија друштва била је на страни западњака, који су се такођер поставили на чело читавог тадашњег интелектуалног покрета. Западњачки табор већ је прије имао славне заступнике: Герцена, Бјеллинскога, Грановскога, а сад се опет појавише у њем највеће достојни књижевници идући паралелно с временом и имајући на себи дубоке стопе филозофских и друштвених идеја на западу. Славјанофили нијесу имали једнако силних талената, а уз то друштво, познавајући само једну страну славјанофилског учења и сматрајући их за то одушевљеним браниоцима официјалних догмата — мало им вјероваше; али главни узрок њихове непопуларности био је у том, што се њихова теорија није могла даље развијати. А не само то; млађе покољење славјанофила није могло ни да се одржи ни на оној идејној висини својих претходника, те лагано спадоше на ниски спунањ доста узанога национализма, који није никако одгова-



рао општем хуманитном духу 60-тих година. С болом у срцу гледали су славјанофили, да симпатије друштва нијесу на њиховој страни и да западњачке идеје све дубље коријен хватају.

Са становишта вјерности оним принципима мишљења и живота, које су славјанофили сматрали за једино спасоносне, морала им је свака наклоност к западу изгледати као штетан резултат лакоумног опонашања туђих узора. Они су окривљивали западњаке, да чврсто вјерују у Европу и да су готови од ње без размишљања све узимати, не гледајући потребе и интерес рускога народа. У ствари то није било тако. Вјеровати у Европу, вјеровати у њу тако слијепо, није било могуће већ једино зато, јер није било неке јединствене хомогене Европе, те зато: руски људи тражећи свијетло на западу нијесу могли а да не познају, што је вриједно да се позајми, и обратно, што да се избјегава. Већ је у половини XIX. вијека било свим бистријим људима у Русији јасно, да у самој Европи постоји дубока провалија међу буржоазијом и народом, и да ће Русија, буде ли што позајмљивала од запада, морати само бирати и бирати. Већ у предвечерје »епохе великих рефорама«, које су прославиле владу Александра II., није било једнороднога западњаштва у руском друштву. Оно се расцијепило, и из њега се два табора искристализовала: један буржоазни, а други демократски. У првом су владале идеје мирнога либерализма, а у економским питањима принцип манчестерски, који обрће очи од свих тамних страна капиталистичког уређења друштва.

Овај табор имао је у литератури своје заступнике, а ови гледаху сав спас Русије у сили западнога капитализма под егидом знаменитог гесла »laissez faire, laissez passer«. Други, демократски смјер полазио је са критике буржоазнога уређења и капиталистичке политике западне Европе, стављајући им на супрот руску земљорадничку општину, као форму, коју треба сачувати у интересу народа и његове боље будућности. У исто доба, када су публицисте буржоаске бранили идеју предности западног господарског уређења пред руским, публицисте демократи видјели су основ бољег уређења руског народа у истој општини, коју су и славјанофили проглашавали као најдрагоцјенији легат рођене прошлости. На концу 50.их година Русија



је морала, да разријеш практично питање највеће важности: како да се проведе очекивано ослобођење сељака из поданства тј. да ли да добију само личну слободу или да се ослободе заједно са земљом. Први начин имао је своје присталице, којим су пред очима лебдјели западни узори господарства с надничарима, док су се најбољи заступници тадашњег друштвеног мишљења слагали са славјанофилима у том, да сељаци буду ослобођени заједно са земљом и да земља остане у њиховом власништву. И једни и други имали су пред очима интересе рускога народа, али у самом више идејном значају заједничкога држања земљишта веома су се разилазили: славјанофилима била је општина легат прошлости, у којем се појавио дух народа, западњацима демократима била је гаранцијом будућности, која осигурава народу могућност људске егзистенције.

Зауоставили смо се при овом примјеру публицистичког просуђивања о питању општине у вријеме сеских рефорама из неколико разлога. Прво видимо, да су најсвјеснији западњаци знали оцијенити значај те народне руске институције, као што је то земљорадничка општина, а то значи: да се западњаци нијесу баш у свему опирали о запад, јер је у то доба та општина била тамо непозната. Друго видимо, како су се западњаци демократи слагали са славјанофилима у браћењу општине, и како су према својим погледима на прошлост и будућност различито оцењивали ту институцију. Треће видимо, да је питање о општини изазвало раскол у самом демократском табору руске интелигенције, те се сада у новој форми поновио спор међу славјанофилима и западњацима — нарочито у питању: мора ли Русија проћи све стадије економског развића, које је проживјела западна Европа, или ће се развити сасвим самосталним путем.

Осим славјанофилства за вријеме „епохе великих рефорама“ у руском друштвеном мишљењу била су још три смјера: чисто реакционарни, мирно либерални и радикално демократски. Главни орган пошљедњег смјера био је „Современник“, чији су главни сарадници били Чернишевски и Доброљубов [Задњи од ових умрије управо оне године (1861), кад су сељаци били ослобођени, а слиједеће године Чернишев-



скога ухапсише и у Сибирију прогнаше]. «Современник» излазио је до душе до г. 1866, али се општи карактер друштвеног гихања у то доба промијенио и настао у напредном табору раскол, када се уз смјер »Современника«, карактерисаног са својим социјалним тежњама, појавио смјер »Рускога Слова« (Русское Слово), карактерисаног чисто индивидуалним тежњама. Главни преставник овога смјера (који у осталом није дуго владао) био је даровити, али веома једнострани Писарев, најскрајњи индивидуалиста, који је видио сав спас у побједи природних наука и уништењу естетике. Год. 1868. првашињи сарадници »Современника«: пјесник Некрасов, сатирик Салтиков и публициста Елисејејев добише стари, негда славни, али у то доба запали журнал »Отечественија Записки« и оживљеше у њему смјер »Современника«, почевши и овдје полемику с мирним либерализмом ради његова буржоизма и с радикалним индивидуализмом због његовог малог социјалног карактера. Тој тројници именованих уредника брзо се припоји и четврти: Н. К. Михајловски, литерарни критик, публициста и социолог. Седамдесете године XIX. вијека у историји рускога друштва карактерисане су смјером часописа »Отеч. Записки«, који је узео на своју заставу »обрану народних интереса«. Год. 1884. би и овај лист као и »Современник« по наредби владиној обустављен, и истом послје 12 година пође за руком придобити за исти смјер други орган мјесечник »Русское Богатство«, на чијем челу бијаше стари полемик Михајловски. Може се рећи, да су за вријеме пошљедних 45 год. (1856-1901) с прва »Современник« затим »Отеч. Записки« а коначно »Русское Богатство« заступали један те исти смјер, чије су идеје и животни принципи израсли из западњаштва претпрошле епохе, спојене с именом Герцена. Али то није било западњаштво у старом смислу. Реални запад већ је и самог Герцена разочарао, не ваљда ради тога, што се увјерио о истинитости славнофилства, него зато, што су његове идеје отишле веома далеко од реалног запада, чијом се стварношћу није могао одушевити. Смјер »Современника«, »От. Записки« и »Рускога Богатства« излазећи из главних западњачких идеја, већ зато се не може назвати чисто западњачким, јер саме те идеје забацивале су западно друштвено уређење. Чисто западњаштво у Русији





престављаше у то доба онај смјер, проти кому су споменути листови водили непрестани бој тј. мирни либерализам, који је славио западно-европско капиталистичко друштво и проповиједао маншестерске принципе слободне конкуренције. Напредни бранитељи интереса рускога народа управо су се обратно држали и према друштвеном уређењу и господарској политици запада.

## II.

У даним приликама руски »народњаци« (како су их почели звати, премда су се под општим називом народњаштва крили веома различни смјерови), односно преставници тога смјера, без сумње поријекла западњачког, хтједоше, да узму становиште, на коме су прије стали славјанофили -- и тим да постану непријатељи запада. Разлика је била у том, што »народњаци« нијесу били противници цијеле западно-европске цивилизације, него само социјално-економског уређења на западу, а што су, проповиједајући дужност служити руском народу, строго разликовали *интересе* тога народа, за које су били спремни много жртвовати, од његових *назора*, којим се безувјетно покоравати мишљаху да није потреба. Када су 30-их и 40-их година вођени спорови између славјанофила и западњака, настала је у првом реду културна тј. мисаона разлика између Европе и Русије, а истом ослобођење сељака потисну на прво мјесто социјалну разлику, у својој основи економску, при чему су се најватренији обожаваатељи западне културе слагали у том, да Русија мора избјећи капиталистички ступањ економског развића, који проживљује буржоазна Европа. Према томе, како се славјанофилство непрестано мало по мало претварало у руски национализам, културна индивидуалност народа за њ је непрестано више и више избијала напријед у срањењу с питањем о свеопштем побољшању народнога бића, и назори народа бијаху му од веће важности но његови интереси. Иза тога формула, која директно проповиједаше безувјетно обарање главе пред назорима народним, поста на концу 70-их и почетку 80-их год. геслом цијелога смјера, који се назвао »народњаштвом«. С прва је овај назив означавао службу на-



роду, али му касније бјеше припојене међу собом сасвим противне ствари.

Народњаштвом називао се у опште нарочити интерес за народни живот, белетристичка идеализација тога живота и учење: сагињати главу пред назорима народа т. ј. признавати и одобравати све, у што народ вјерује; учење, које је било праћено нападајима на интелигенцију, као на нешто не само туђе, него и народу непријатељско. С таквим народњаштвом тј. с тако схваћеним служењем народу, које захтијева безувјетно покорење народним назорима, морали су »Отеч. Записки« једно вријеме полемизовати ради збрканих појмова, које је ово учење у мислима друштва проузроковало. Западњаштво је увијек једнако схватало задаћу интелигенције у њеном одношају према народу, нарочито дужност образовати га у духу свеопће истине, коју траже философским и знанственим радом све образоване народности. Народњаштво, које је тражило метаписање пред назорима народа, одрицало је интелигенцији и само право објашњавати му темељне принципе народнога духа, које су јој право признавали и сами славјанофили, и ако су и они такођер хтјели сачувати нетакнуте назоре народа пред погубним утицајем »гњилога запада«. Не само то; у вријеме полемике с реакционарним народњаштвом Каблица и другова »Отеч. Записки« нарочито су акцентовали, да у многим случајевима сами интерес народа директно тражи бој с његовим назорима.

А тако не желећи, да Русија у свом економском развићу пође истом цестом, којом је ишла западна Европа, но желећи (другачије речено), да Русија пође својим нарочитим, самосталним путем, заступници руске напредне интелигенције нијесу имали на уму област идеја, које су у славјанофила биле на првом мјесту; а ако су жељели руском народу самосталан развитак, то није било на темељу многих размишљања о претходним особинама рускога (или славенског) духа, него зато, јер то по њиховом мишљењу захтијевају интереси народа.

А у чему су били ти интереси?

Главним догађајем »епохе великих рефорама«, као што је то већ речено, било је ослобођење сеоског народа са земљом, и у то доба најбољи руски људи упиташе сами себе: зар не

У  
Н  
И  
В  
Е  
Р  
З  
И  
Т  
Е  
Т  
С  
К  
А  
  
В  
И  
Б  
Л  
И  
О  
Т  
Е  
К  
А





би Русија могла добро употребити тај zgodни моменат, да пређе на виши ступањ социјалне егзистенције, да мимоиђе капиталистички стадиј, с његовим масама народа без земље, с његовим пролетаријатом, пауперизмом и свим осталим његовим негативним странкама.

За то постаде програмом активне интелигенције, да ради на том, како руски мужик не би спао на простог пролетарца, да Русија буде сачувана од дарова капитализма, како би јој било могуће у даљем њеном развићу избјећи фазу буржоазне државе. С тога становишта морало је учење буржоазнога либерализма бити очитом издајом народних интереса, јер је овај смјер тежио, да пресади на руско земљиште све одношаје и уређење запада. И управо за вријеме најдошљеднијег развијања овога програма »Отеч. Записки« били су готови, да би постигли главни циљ, на неко вријеме одрећи се нематеријалне користи слободе, коју је либерална буржоазија извојштила друштву на западу, само да добитак индивидуалне и политичке слободе у Русији не утврди као на западу владу капиталистичке буржоазије над радним народом.

Је ли живот потврдио ово очекивање?

На ово питање морали су негативно одговорити и саме присташе формуле самосталног економског развића Русије; збиља није испунила њихова очекивања.

#### IV.

За то најмлађе покољење публициста, које је ступило на друштвену арену задњег деценија XIX. ст. под заставом марксизма, с одушевљењем поздрави капитализам, који је продирао у Русију. Треба споменути, да је послѣ изјаловљења многих нада рускога друштва, за вријеме реакције 80-их година, неко вријеме мисао младих људи била обраћена само на страну индивидуалнога себе-усавршавања и да су у то вријеме биле нарочито обљубљене ријечи Л. Толстоја: »Не противити се злу«; »не чинити зла«. Али када је и овај смјер друштвених расположења охладнио, велики дио најбистрије младежи нађе се у крилу марксизма. Темелј ове наклоности, која је проузроковала велик раздор у руској напредној интелигенцији, био је у том, што су марксисте или неомарксисте (како



У НИ В Е Р З И Т Е Т С К А В И Б Л И О Т Е К А

су их такођер називали) сву срећу за руски живот почели очекивати од наступа Русије на цесту капиталистичког развића према западном узору; они су навијестили рат свему, што за-прјечава промјену народних маса у пролетаријат т. ј. и земљо-радничкој општини и ситној производњи, савјетујући, да се »руски мужик прѐвâри у фабричном котлу итд. Новомарксисте ступили су на литерарну арену у форми оштрога нападаја на читав назор народњака, под којим су називом криво разумијевали заступнике разних смјерова. Тај је нападај у своје вријеме наишао на отпор пристапа првашње демократске традиције, сада заступане редакцијом »Рускога Богатства« (Русское Богатство). Међу овим органом с једне стране и марксистичким органима (Новое Слово, Начаю и др.) с друге стране, разви се најоштрија полемика. У овој полемици опет је било постављено питање о одношају Русије према Западу и о задаћи интелегенције у народном животу. Марксисте су окривљавали народњаке ради њихове романтичке идеализације рускога живота, сравњавали су народњаство са славјанофилством, шта више говораху, да је народњаство поријекла славјанофилског и да је исто онако реакционарног карактера као оно.

Према њиховом појимању било је главно, да се руски мужик претвори у фабричког радника, да сеоско господарство уступи мјесто фабричној продукцији. Марксова формула о нужности капиталистичког стадија економског развића ради будућег општег значаја рада била је главна догма нове струје. Мисли »народњака« о том, да Русија избјегне капиталистички стадиј, проглашиваху за незнанствене. Овај раскол у руском напредно-демократском табору био је у основи својој једино пошљедица несугласног мишљења у питању о садашњости и будућности рускога народа. Ми смо видјели, да су славјанофили већином живјели у прошлости, а западњаци у будућности. Али и одношај према будућности може бити двојак. Цијело питање лежи у том, како се при том гледа на садашњост тј. има ли ова сама по себи самосталан значај, или се њом једино приправља будућност. Они, који су од новомарксиста билу названи »народњаци«, тврдили су, да свако покољење народа има једнако право на срећу и слободу, и да уопће није могуће садашњост жртвовати будућности, те да није могуће лишити



садањи народ земље ради тога, јер ће касније из тога зла изићи добро. Ради тога су узрока народњаци држали, да је већ само по себи веома добра ствар осигурати земљиште народним масама, то земљиште цијенити и за будућа покољења сачувати. Задаћа руске интелигенције била је по овом, да ради свима средствима којим располаже, да се народним масама земљиште економски осигура, као гаранција боље будућности. Народ треба љубити, мора му се служити, али овај народ мора бити *реални* народ садашњости, а не онај *умишљени*, *фиктивни* народ будућности, коме треба садашњост жртвовати. Нека је разум интелигенције и отргнут од народа, срце је ипак с народом. Марксисте су и у овом питању стали на другом гледишту. Ипак нијесу могли као славјанофили напасти на интелигенцију ради њеног западног образовања, а још су мање могли заједно с народњацима захтијевати метанисање пред народним назорима, али су до извјесне границе прихватили учење о истовјетности интелигенције с буржоазијом, прогласивши са класнога становишта, да се свака интелигенција одржава господујућом друштвеном класом, чијим интересима такођер служи, ради чега се на њој примјећују стопе назора оне класе. Идеали »народњака« проглашени су с овога становишта за меке и буржоазне, и зато противне интересима народа.

Спас није у том, да буде сачувана самобитност рускога економског уређења, него у том, да што је могуће брже буде дома проживљена сва западно-европска економска еволуција.

На овом се мишљењу зауставило сада публистичко мишљење у питању унутарњег развића Русије. Свака је струја, коју смо споменули, настојала, да образложи и обрани себе хисторијски и теоретски, или боље речено, хисторијско-филозофски, при чему се на појединим доктринама примјећују утицаји западних учења.

(Свршетак).

Зл. Праг, 1902.

Влад. Н. Андрић.





## DANIELE CORTIS. (2)

ROMAN.

Napisao Antonio Fogazzaro.

Prevod s italijanskoga auktorovom privolom.

## Glava II.

## Važna stvar.

„Naprijed! i zatvori brzo vrata“, reče konte Lao, koji se bojao promahe. „Više je vrijeme, da te vidim... Je li ili nije vika to, što čine ti vražji popovi. I tako ti, da ne mogu početi pozdravit ih dobrom batinom! Što, tvoja majka ne zna drugo, nego pozivati popove? Već će bit svi pijani. Kakvoga im je vina ponudila ona guska?“

Jelena se duboko nakloni: „Idem da vidim.“

„Ah, luda glavo!“ umekša se konte Lao. „Hodi amo... — oprostite — dolazi mi ona malo prije gori, i svježja kô ruža, pita me, — da li zapovijedam štogod! Upravo su joj vrane ispile mozak. Da li zapovijedam štogod!! S ovakom bukom, da se i zidovi ruše! — Zapovijedam, da ih pošaljete k vragu sve! — velu ja. — Ali, govori mi ona, — mislila sam, da ne čujete. — Ma, baš je lijepa, znaš! Nije mi dosta ovoliko nevolja, nego da budem i gluh!... Zašto me gledaš tako? Biću blijed, je li? Zelen, ili barem žut, je li? Pravi mrtac, je li?....“

„Ne, ne, ujače, izgledaš kao medvjed, kad se razgnevi.“

„Bijeli, je li?“

„Ne, sivi.“

Mjesto da odgovori, konte Lao izvuče iz ġepa malo zrelo i približi se prozoru. „Ništa, ništa; malo sam blijed, al' samo malo.“

I zbijala bijaše blijed. Tu su njegovu bjedoću povećavala dva velika crna oka, kratka i gusta, crna brada, i požutjelo čelo, na kojem su kovrčaste vlasi činile tačku. Okrenu nećakini leđa i pogleda jezik.

„Lijep si, ujače, lijep; budi miran.“

Ujak se žurno okrenu i reče: „Poslije svega toga, da nijesam bolestan.....“

Bio je visoka i elegantna stasa. Veliki aristokratski nos nije kvario njegovu fiziognomiju, pola nežnu, pola podrugljivu.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА



„Da mi se ne snijeva, da sam bolestan.....“ popravi ga baronesa.

„Snijeva?... Zar, dakle, provodim ovakav život za pazar<sup>1)</sup>? Zar se zabavljam preko dana ne probavljajući, a preko noći ne spavajući? Zar se zabavljam, bolestan trinaest mjesecâ u godini? Čuješ li ono gomnarâ<sup>2)</sup> popova? Oh, izvrsno se zabavljam!.. Šuti, šuti i udaraj mi malo „la Pastorale“ od Corelli.“

I razvali se u nasloňać — pravi brlog — iza stola, u najtamnijem kutu prostrane sobe, najudaljenijem od vratâ i triju prozora. Na desno je stajao okomito otvoren glasovir, nasloňen o zid.

„Ne vidi se ništa, ujače,“ reče Jelena.

„Pa znaš na pamet.“ Konte poče pjevuckati začinjenim glasom, slatkim i punim čustva.

„Nije me voľa večeras.“

„Zašto?“

Jelena ne odgovori. Sjedajući između prozora i pisaćeg stola, gledaše strica u lice, gladeći rukom kňigu, koja je stala koso na rubu istog stola. Konte Lao za stalno je nekako u sebi tumačio taj muk, jer ne zatraži odgovora i zapali cigaretu.

„Ja sigurno nemam krivñe“, reče on, bacajući goruću šibicu na pladñić za pepeo.

„Kakvu krivñu, ujače?“

Konte Lao nasloni ruku na stô i gledaše šibicu; kad izgori, reče: „Ako smo došli do takvog stupña!“

Jelena nije razumijevala.

„Od male je vrijednosti onaj engleski pjesnik“, promijeni razgovor konte Lao, hoteći valda rastjerati neke teške misli. „Pun je barokizama. Slutio sam ja to. Da nebo biva sedam puta božanstvenije radi uzašašća Mazzinijeva!!... Ludosti ništa drugo!... A genitivâ pak, koliko genitiva, Bože sveti!“

„Kakvog stupña?“, reče Jelena dižući se. Sjede blizu ñega na stôćić za glasovir.

„Gdje ti je glava sada?“ odgovori ujak. „Reci mi, jesu li igrali bilarda prije oluje?“

„Jesu.“

„I tvoj muž?“

<sup>1)</sup> Dubrovački izraz; znači: Za šalu. <sup>2)</sup> Dubrov. izraz; znači: deran.



„Jest, on i Perlotti.“

„On, filozof?“

Konte se za čas zamisli, pak skoči na noge i baci cigaretu, te uhvati Jelenu za sljepočice, koja je nehotičnom nadutosti kušala da digne glavu.

„Čuješ,“ reče konte, pritiskujući je silom na prsi, „lopova imaš za muža.“ Utisne svoje usne na њezine vlasi, šapnuv tiho:

„Ubiću ga ja!“

Jelena se rasrdena oslobodi od tog zagrlaja; pogleda ujaka sijećajućim očima.

„Znaš,“ reče ona, „da trpim od takvih razgovora. Znaš, da me to vrijeđa. Upoznala sam ja њega dobro prije, nego sam ga uzela. Dopustila sam mu, da mi bude vjerenik, a poslije muž. Misli što te vođa, ali mi nemoj govoriti o tome. Nije me prevario. Ostao je sved isti. Ne bi bilo ni malo plemenito od mene, da dopuštam takav razgovor.“

Okrenu ujaku leđa, i ode da gleda kroz prozor, dok je on razdražen nastavljao: „Pusto! Kako da svak ne zna, da si bila dijete, da su ti ga nametli.“

„Ništa nametli,“ okrenu se i razljuti mlada gospoda, „možda me mąma malo gonila, ali mi je jadni otac govorio sve do zadњeg časa: Spomeni se, da si slobodna, da si još na vrijeme. I nije bilo ni od potrebe, jer nije istina, da sam bila dijete. Imala sam devetnaest godina, i nijesam stvari shvatala sasvim zlo.“

„A, zašto si onda pristala? Vjeruj mi, da je mene bilo, ne bi to bila učinila.“

„Oh, gospodine ujače,“ odvrati ona nekako ponosno. Bilo joj je mrsko reći, da je uzela za muža prvog, na kojeg se namjerila, jer joj se neke majčine spletke nijesu milile. „A sad,“ plane ona, „što je novo? Što je strašno učinio moj muž? Biće vam tražio malo vaših novaca. Za to će bit majku spopala melanhonija, a tebe grčevi.“

„Ah, tako ti!“ kliknu ujak, tresući i okrećući polako glavu prama utvarama, nevidljivim prizivnim sucima: „Sada je red na Vas, dragi moji.“ Podiže ruke i silno ih spusti na stegna.

„Ne govorimo više,“ reče. I kao da nije њegov posao, sjedne do glasovira i zaigra neku ludu polku, mrmļajuć u sebi:





„Lijepo je odgojena, lijepo.... Lijepo, tako mi!... Malo vaših novaca, što ćeš.... Malo novaca, uh!... Lijep odgoj, lijep.... Lijep, tako mi!... Sasvim lijep!“

„Mahni se, ujače, mahni,“ reče mu Jelena. „Kako se prostački ponašаш večeras. Nikad nijesam znala, da si takav.“

„Igraj, draga, igraj!“ govoraše konte Lao, umekšan. „Igraj, zlato moje, igraj. Vidiš, da udaram.... Što ti znaš o novcima! Ti si sretna, igraj.“

„Ludosti su to, ujače. Ne brinem se ja za novce. Mahni se!... Luda je, znaš, ta muzika.“

Konte Lao uhvati s obadvije ruke stôčie pod sobom, i okrenu se na nemu.

„Znam, znam, — a reći ćeš mi pak, što su tvoji razgovori. Tebi nije stalo, da tvoj muž, pošto je proigrao sve svoje i tvoje, hoće da proigra i naše? Nije ti stalo, da dolazi ovdje kô nasilnik, tražeć novaca, koji mu ne pripadaju, i govoreć, da ti trošiš i sipleš....“

„Biće,“ reče Jelena hladno.

„.... i prijetit, da će te za sved zatočiti kô nedostojnu ženu u Cefalù, ako mu ne damo te novce.“

Baronesa skoči i upita oštro: „Je li rekao to tebi?“

Konte Lao stavi kažiprst na prsi, podižué obrve: „Meni?... Bio bih mu ih dao odmah, pa ga bacio skupa s novcima niz prozor.... Rekao je nešto tako, po prilici, tvojoj majci.“

„Kada?“

„Jutros. Izgleda mi nemoguće, da ne znaš.“

„Zbila, nijesam znala.“

„Onda ne znaš ni što sam poručio tvojem senatoru?“

„Ne.“

„Poručio sam mu, da dođe to ponovit meni. Biće mu već tvoja majka kazala. Tvoja bi majka htjela služiti i bogu i vragu. Prolit malo suzica, to je sve íezino znañe. Istinu mi reci, — nijesi znala ništa?“

„Znala sam, da mom mužu treba novaca. Prije nego smo ovdje došli, molio me na svoj način, da vam pitam. Odgovorila sam mu, da je slobodan pogoditi se s vama kako hoće, ali da ja, što se mene tiče, ne éu ni pisnut.“

„Ko zna, kako te opsovao poslije za to?“



„Psovao?... Ni riječi mi nije rekao više. Ne psuje on mene nikad.“

„Ne?“ Ujaku se činilo malo nevjerovatno.

„Ne, upravo ne,“ potvrdi baronesa, skoro začudena, da mora dva puta isto govoriti. „Znaš, kad bi on mene psovao, su malo riječi dovela bih ga u red.“

Konte umuknu.

Jelena pomisli: eto, to je ta *važna stvar*. Baš, toliko važna? Za postupak muževlev malo joj je bilo stalo. Očito je bilo, da ujak ne bi dopustio, da je zatoče u Cefalù. Skoro se u sebi grizla, da je Danijele tako rekao. A sve jednako je padala kiša i svečani glas žalosti još nije bio umukao.

„Ujače,“ reče baronesa, „što ti je palo na pamet pripovijedat to Danijelu?“

„Ja? Zašto? Ja mu nijesam pripovijedao ništa.“

„A ipak sam ga vidjela izać odovle, i rekao mi je, da se nešto *važno* dogodilo.“

„Važno?... Ja ne znam ništa.“ Jelena opazi u ujačevim riječima sumnjivu promjenu glasa i pretjeranu ravnodušnost.

„Ne čini ti se važno,“ reče ona sa smiješkom, „bit zatočena u Cefalù?“

„A, dà, dà, biće to.“

„Ali, ujače.....“

„Dodijala si mi više. Ne tiče se ni tvog muža, ni tebe, ni mene. Ako želiš intimnijeh razgovora idi u Danijela.“

Jelena ne odgovori ništa.

„Oprosti,“ nastavi ujak. „Stvar se tiče samog néga. Ja ne mogu govoriti.“

Ona se pokaja, što je odala dvije riječi svoga rodaka, koje su možda bile dokaz velikog i pouzdanog prijateljstva. Najednom napne uši i otvori prozor. Šum vode, što je ispod tekla, ude u sobu.

„Što si luda?“ poviče konte Lao, bježeći s podignutim ovratnikom u kut, gdje je bio nasloñač. „Zatvori, za ljubav božju, koji ti je vrag?“

Ne padaše kiša više. Padala je tek po koja velika kap sa strehe.

„Nema kiše, ujače, nema ni daha.“

У  
Н  
И  
В  
Е  
Р  
З  
И  
Т  
Е  
Т  
С  
К  
А  
  
В  
И  
Б  
Л  
И  
О  
Т  
Е  
К  
А



„Oh, tako ti boga, da nema daha. I ne će da zatvori! S ovakom vlagom! Zatvori, zatvori! Dosta je više! A Royese<sup>1)</sup> regbi da je u sobi, pa da nema daha! Dosta je više, zatvori!“

Jelena se nije obazirala na njegove riječi.

„Oprosti, ujače“, reče brzo i ispod glasa, „čula sam, da se otvaraju vrata od dvorane. Hoću da vidim, ko izlazi.“

Izlazili su popovi, stržući nogama i žurno pozdravljajući. Senator bijaše s njima. Uхвати ispod ruke kaodemurskog župnika i reče mu na uho nešto. Svi se drugi okupiše oko njega. Župnik, suh, sa zlatnim naočalima i rumen, odgovori glasno:

„Znate, mi vaša da smo uz papu. Na prijećac se ne da učiniti ništa. *Non expedit*. Ja da imam pravo na sto glasova, ne bih za stalno dao ni jednog za tog gospodina tu. A biću veoma zadovoljan, ako sjajno propane. Ali strah me, jer ovdje svi glasuju za nj. Drugo ne možemo, nego nagovoriti koga, da ostane kući. Ali....“

„Idimo naprijed“, reče senator, kojemu nije bilo drago, da se o tom glasnom raspravlja tako blizu kuće. Na to ga žena zovnu s prozora:

„Karmine.“

Barun se okrenu i pogleda gori. I popovi se okrenuše i pozdraviše s nekom poniznom stravom, prigibajući vrat i podižući oči. Baronesa odvrati na pozdrav tek poklonom glave; upita muža, da li je Cortis u dvorani.

„Jest, a zašto?“ odgovori.

„Imam mu nešto kazati“, mirno odvrati Jelena i zatvori prozor.

„A mama?“ obrati se sada ujaku, „što veli mama?“

„Jesi li zatvorila dobro?“, upita konte, spuštajući ovratnik.

„Ona se grize i plače i na me je srdita, jer ne ću da pogodim nezinom gospodar zetu.... Ako hoće žrtvovati od svoga, slobodno joj; ali ne mislim, da je tako darežljiva.“

„Jadne mame“, podsmijevala se Jelena. „Suze nijesu toliko skupe. Zbogom, ujače.“

Pružila mu ruku. Konte Lao stisnu je snažno. Pridržala je za čas bez riječi. „Čuješ“, šapne pridušenim glasom, „poznaješ li me, a?“

<sup>1)</sup> Rijeka.



Ona mu pruži i lijevu ruku, te čustveno pritegnu njegove k sebi.

„Dosta“, reče on.

Jelena se silno pouzdavala u ono muževno pošteno srce, koje je toplo kucalo pored mušicave tromosti, koja će bit imala svoj izvor u kakvoj tajnoj duševnoj mahni. Tu su tromost povećale plemićke tradicije i navike, a bolesti, bilo tjelesne bilo umišlene, i gorki skepticizam su je utvrdili. Ta tromost bijaše dostojna svijeta i néga.

Sluga dođe da vidi, nije li gospodin Danijele zaboravio tu svoje rukavice.

Baronesa otrči od ujca i skoknuv iz sobe, side niz tamne male stepenice u ložu. Pri dnu susrete se s nekim, što je uzlazio gori.

„Ko je?“ reče.

„Oni od ribe, kontesino: Pitantoi.

„Oh, bravo! Ti glasaš za gospara Danijela?“

„Ja?... Kad bude glasovao cijeli ribli rod, glasovaću i ja, gospodo. Ali govore, da zakon još nije gotov.“

„Nijesi li ti izbornik?“

„Čini mi se, da ne, kontesino. Što ćete? Nekakvi izbornici, da bi se sramio i.....

Baronesa preleti ispred néga i side doli. Cortis je iz lože s dr. Grigiolijem ulazio u trijem, koji je s ložom medašio. Istodobno uđe iz tajnih stepenica i Jelena.

„Odlaziš li?“; reče Cortisu.

On joj pruži ruku i odgovori: „Idem kući.“

„Žeļela bih Vam reći jednu riječ“, odvrati ona.

Dr. Grigiolo uludno se postavi dva koraka natrag.

„Budite, Grigiolo, tako dobri, obavijestite mamu, da sam za čas izišla s Danijelom.

Jelena je govorila sasvim prostodušno i sa smiješkom na ustima.

„Idem, baroneso, idem“, odgovori revni mladić. „Dakle, gospodine Cortisu, doći ću u Vas sutra u jutro, da se porazgovorimo o tom programu.“

„Ne. Sutra u jutro odlazim.“

„Kako? odlazite? Ali ćete se odmah povratiti!“



„E, baš ne znam.“

„Ne znate? Ja mislim, barem prije izbora?“

„Ne znam.“

„Onda, što ćemo? Oprostite, za boga, baroneso.“

„Oh“, reče Jelena, „molim Vas! I mene mnogo zanima to.“

I ja sam, znate, mali agenat za izbore.“

U toliko je Cortis mislio. „Dodite večeras“, reče.

Grigiolo se malo smete. Kontesa je Tarkvinija računala na ņ za zabavljaņe gospodâ. „Sada kako?...“

„Dodite, kad se razide druņtvo“ nastavi Cortis. „Na jedanaest, na ponoć, kad god hoćete.“

Grigiolo odgovori: „dobro,“ ali nekako nezadovoljno, unaprijed osjećajući san i lijenost. Ali Cortis, ili jer možda nije razumijevao takvu mekušnost, ili jer je možda mislio na drugo, držao je stvar uglavljenom i, oprostivši se od mladića, okrenu se velikim Jeleninim očima, koje su od ņega nešto tražile. Odvratu im dugim i ozbiljnim pogledom.

Ni ona, ni on ne proslaviše. Iza malo časaka, koji su se ņoj činili beskonačni, odoše prama izlazu, zajedno, kao da se dogovoriše, ne znajući, ko se prvi uputio. Muče dodoše na otvoreno, odakle je jedna staza, livadama na desno, vodila put Villascure i Cortisove kuće; druga doli, gdje je šumio Rovese, naprama goloj povorei hridinâ, Barka-brdâ; a treća je ravno vodila put obronka, s koje su tri jele međašile s prodolinom. Jelena je strepila na pomisao, e će rođak poći desnom stazom, put svoje kuće. U tom slućaju, zašto da ga daļe slijedi, da ga skoro sili govoriti? On ode ravno prama jelama. ņoj srce zaigra, a lice se ožari.

„Draga Jeleno“, poće Cortis. Muški glas, mek i sladak, pade umoran kao pod smrtonosnim udarcem.

„Važna stvar“, reče, i pogleda rodieu. Valda je na ņezinom lieu čitao veliko ganuće, jer odmah nadoda briļljivo: „Ne, draga; stvar ne nadmašuje moje sile.“

„Vjerujem“, reče ona, gledajući ispred sebe staklenim očima. Nije bio više ni naglasak ni pogled one Jelene, koja je malo časaka prije govorila d.ru Grigiolu.

„Tebi je stvar sigurno poznata, a meni je teško izreć je.“

„Ne govorite ništa“, odgovori Jelena tiho. „Bezumno sam bila, doć ti se ovako nametat.“

У  
Н  
И  
В  
Е  
Р  
З  
И  
Т  
Е  
Т  
С  
К  
А  
  
Б  
И  
Б  
Л  
И  
О  
Т  
Е  
К  
А



Pomisli, da je još bilo vremena, da se ne nameće, i pri-siljenim smiješkom pruži rodaku ruku, zaželevši mu: Dobar put!

On, pun nestrplivosti, reče samo: „Oh!“

Mlada se gospoda zarumeni, i kao da ju je onaj *oh* s ukorom punim čustva, sjećao tolikih intimnih dokaza prijateljstva, više osjećanog nego li iskazanog, ustegnu se i bojazljivo reče: „Oprosti!“

„Dobro je“, odvrati Cortis. „Idimo naprijed i pomisli, da li možeš štogod pogoditi po vlastitom nagonu.“

Muče učiniše nekoliko koraka. Jelena je upirala oči u zemlju. Na jednom podiže glavu.

„Moj muž?...“ No tek je izgovorila, Cortis joj presječe pi-taće: „Ne, ne!“ Ona se odmah pokaje radi toga. Lutila se sama na sebe. Nikad nezin muž nije ulazio u razgovore iz-medu ne i Cortisa. Ipak on, naime muž, ne bi se bio mogao potužiti ni za jedan njihov čin, ni za jednu njihovu riječ.

U toliko stigoše do jelâ, koje su stršile u visine, siplući guste kaple. Na lijevo najstarija je jela nagibala svoje duge crne rese nad visočinom i strminom, što se spuštaju k livadama i rijeci. Na desno je put skretao niz greben, obraslu travom.

„Kud idemo?“ upita Cortis.

U zabuni, ravno idući, bijahu ušli u gustu travu, punu kišne vode. Vratiliše se na put. Cortis ne prozbori, dok ne udoše u nutrinu stijeña toliko, da su im leđa ostala zaštićena. Tada se zaustavi.

„Čuj!... Znaš li, kakva je žalost vladala za dugo godina u našoj kući?“

Ona se umiri i, zaboraviv svoje питање, odgovori spremna: „Znam.“

Nije ovo očekivala. Znala je, da je Cortisova majka bila radi nevjere otjerana od muža iz kuće, koju godinu poslije, nego se Danijele bio rodio, i da je malo iza toga napuštena umrla. Zamisli se.

„Možda je“, reče, podrazumijevajući tim sve, „ostavila....“

Cortis zaniječe kretom glave. „Ne“, reče zatim.

Jeleni pane na pamet, kako je bila čula, da se nikad nije za sigurno moglo doznati zavodnikovo ime. Pokuša iznijeti drugu pretpostavku: „Možda si doznao, ko je....“



Cortis opet zaniječe. „Pomisli najnevjerovatnije“, reče i pogleda rodicu tako, da se ona domislila odmah svemu.

„Ah“, vine se nojzi usklik i uhvati ga za ruku.

„Negov jedan mig potvrdi taj usklik. Gledahu se dalje, nijemo. Nežno čuđenje je nailazilo na njegovu veliku tugu.

„I nijesi nikad ni posumnáo?“

Cortis diže ruke: „Nikad“, glasio je njegov odgovor. „Vjerujući svome ocu, mislio sam, da je umrla. Danas se pak sjećam, kad bih ga ispitivao o tolikim stvarima, da nijesam bio dijete, da sam se morao domisliti, da mi istinu krije.“

Ona se ne odvaži pitati ga dalje. Bojala se, e ne bi čula bog zna kakvih strahota.

„Što ćeš“, govorio je Cortis dalje. „Još ne znam ništa. Dosad sam primio samo jedno pismo.“

„Od ne?“

„Ne; od neke gospode, koja živi s íom.“

„Gdje?“

„U Luganu. Pismo, radi koga bih bio poludio, da mi moždani nijesu tvrde. Ta mi osoba piše, da je moja majka živa, da je bolesna i da me želi vidjet. To bi bila velika sreća, da ne moram spojiti povjest svoje majke s prostačkom retorikom i parfumovanom hartijom ove íezine prijateljice.“

Jecaj mu prekide riječ.

„Znaš, Jeleno....“ Negov se glas jedva razumijevao. „Mislio sam kadgod: da je ona još živa, da je zakopana u kakvoj zabiti ili da poštenim radom stiće svoj kruh, te kad bih je mogao naći, zaboravio bih ono, što je pretrpio moj otac. *Važna je stvar*, Jeleno. Ne znaš, kakvo je srce bilo u moga oca i kakvim je suzama svako veče, znaš svako veče, činio da molim jedan *pokoj vječni* za jednu mamu. Ali, mislio sam, e ću sve zaboravit, e ću....“

Cortisu zape riječ u grlu. Nikakvom se ljudskom riječi nije mogla izraziti oluja strasti, kojom je hrlio u krilo majčino. Najednom se silom otrže od Jelene, koja ostane nepomična.

„Dakle, ideš li?“ reče mu ona malo žestoko.

Cortis se okrenu i odvrati oštro: „Znaš dobro, da ću poći, makar morao umrijeti.“



Jelena mu se približi: „Idi, idi! ko zna koliko je trpjela. Pošla bih i ja, da mogu.“

„Ti?..... a da nije trpjela ništa?“

Jelena se uprepasti: „Nije moguće.“

Čovjek — tvrdih moždana — nije imao snage, da odgovori. Plač ga je priječio. Pored svoje lavske srčanosti, on bi često, u žalosti i u radosti, planuo naglo kao dijete. No ta bi njegova naglost prošla kao sparna zimska oluja. One suze otkriše Jeleni, čega se on plašio. Žao joj je bilo sebe, što je tako naivna, da se tako kasno domišlja nekoj éudorednoj iskvarenosti, o kojoj je on često čuo govoriti, ne vjerujući nikad do kraja. Žao joj bilo, što je u nému nehoteći pobudila gorku prispodobu između sebe, koja nije mogla ni shvatiti zlo, i majke, koja možda nije mogla shvatiti grižnú savjesti. Svladana i tronuta négovim uzbuđeném, govoraše mu osobitim novim glasom, koji je imao bit miran:

„Ali, ona te želi. U ovoj se riječi sadrži toliko...“

„Dosta,“ reče Cortis umiren. „Ludo je uznemirivat se ovako, još na ovom mjestu. Vaļa činit, što se mora, i dosta. Je li tako?... Gledaj, kako je lijepo nebo.“

Istok, tamo pri dnu, gdje su se među gorom i gorom doticali nebo i beskonačna mletačka ravnica, sjajio se vedar kao kristal. Ali je hrpa oblačinâ još zastirala doline, dok su gore bile u oblačnoj tamno-modroj sjeni. Mrke jele, koje su stršile sa vrhunaca, kao da su očekivale ponovnu oluju.

Jelena, zagledavši se u daleku vedrinu, reče suznim očima:

„Putuješ li, sutra?“

„Da, draga. Kako to jadno cvijeće dršće u travi, a jele tamo gori kako su smione.“

Jelena baci pogled na zelenilo, puno raspršanih margarita.

„Na koju uru?“ reče.

„Rano, zorom. Žao mi je, da ne mogu bit prisutan vašoj zabavi. Ti ćeš me, je li, opravdat kod mame? Već sam joj rekao, da me važni poslovi čekaju, no ti ćeš joj opet reći, je li? Prije nego je obavijestim, hoću da se uvjerim, e nije možda potvora. Moguće je sve. Svakako ćeš joj reći, da žalim, što se ne mogu odazvati nénom pozivu.“



Jelena ničim ne odavaše, da je razumjela, već reče :

„Piši mi.“

„Hoću“, odvrati Cortis, „ali...“

Ona se malo zarumeni: „Ne, ne,“ reče, „možeš, bit siguran.“

„Koliko ćeš još ostat ovdje?“

„Ne znam. Mama bi htjela otić polovicom jula, ako ujak bude zadovoljan. Ali se može dogoditi, da otputujemo od časa do časa, ako bi došao poziv od senata.“

„A onda, bi li ostala u Rimu ili bi otišla u Siciliju?“

„Govorilo se prije o Aix-les-bains; sad ne znam više ništa.“

Obojica ostadoše nijemi i nepomični. Kao da su one riječi *ne znam više ništa* odgovorile nečemu prečemu i važnijemu u njihovoj duši. Ni Jelena ni Danijele nijesu znali više ništa o svojem daljnjem životu. Nijesu mogli ni predvidjeti, da li će se za stalno još u životu sresti. Sicilija, Aix... kako su bôno zvučila ta imena! Tamno nebo i rijeka Rovese svojim srditim šumom, kao da su slutili na zlo. Čuli su se veliki udarci vjetra nad njihovim glavama, a oni se nijesu mogli odijeliti od onog tihog zakloništa, gdje nije bilo ni ćuha vjetra, te se moglo čuti kako pijesak nakon duge sparine upija vodu.

„Misli na me koji put“, reče Cortis.

Jelena ne odgovori. Mirno se uputiše kući. Ona bijaše prignula glavu i stisla usne, a on je govorio neprestano, ali isprekidano i grozničavim nemirom: „Znam, da si dobra prijateljica.... Ludo je i brutalno, kad ti govorim, da me ne zaboraviš.... Znaš, što mi srce kaže, da ti rečem?... Da bi za te bilo dobro, kad bi me zaboravila!... Kako je to bôno na rastanku Jeleno!... Ali u drugom času, ne bih možda imao ovake snage.... moj život postaje krvavom borbom, kako vidiš.... ne znam kada, ali do brzo.... nemam vremena da gubim, jer je moja meta daleko, daleko.... i moraću se borit dan i noć, da je dostignem.... Ti poznaš moje ideje... Ti možeš najbolje znat, da li će moje krvi ostat na putu... Ne, ne! ne vezuj se sa mnom... Ne bi doživjela drugo već patnâ... Boje je, da me ostaviš sama, Jeleno!“...

„Tako?“... reče ona, podižući glavu. Baronesa bi u društvu Danijela Cortisa postala umilna i plašliva, kakovu ju nije

У  
Н  
И  
В  
Е  
Р  
З  
И  
Т  
Е  
Т  
С  
К  
А  
  
Б  
И  
Б  
Л  
И  
О  
Т  
Е  
К  
А



niko nikad vidio, niti u djetinjstvu. Ali joj je sada odsijevao sa čela vas ponos.

Cortis je govorio nadprirodnom energijom, a osjećao je ispred sebe jednaku protivnicu, koju dotle nije bio upoznao. Ona protegnu oči.

„Onda ...“ počeo on novom žestinom.

Ona mu, sva blijeda, presiječe riječ. Stavi kažiprst na usta. Cortis, umuknuvši, pogleda je zapašen, žalostan.

„Ti ne smiješ ostati sam u životu, koji te čeka“, reče Jelena tiho, drhtavim glasom. „Tebi je od potrebe obitelj. Znam; mama ima nekih dobrih osnova za tebe.“

I doista kontesa Tarkvinija htjela ga je oženiti lijepom i inteligentnom, bogatom gospođicom, plemenitom V.

Mučali su do raskršća, gdje su se imali rastaviti. Jelena se prva zaustavi.

„Zbogom“, reče ona. Pošto su Cortisove oči počele ponovno plamtjeti prijašnjom vatrom, a žalost mu morila cijelo biće, umiri ga ona jednim migom i pruži mu ruku, koju on prihvatiti s obadvije svoje.

Blijede Jelenine usne zadrhtaše prije nego izrekoše: „Utješi je.“

Danijele ne odgovori. Ona se oslobodi snažnih ruka, koje su je držale, i ode put trijema. Odatle se okrenu i dobaci mu pogledom svoju dušu, te je nestade.

(nastaviće se)



## МУДРЕ ИЗРЕКЕ.

1. Искуство и мудрост блиски су сусједи, од једног до другог нема ни двије педи. *Народна изрека.*

2. Само ме један схватио, а и тај ме је наопако схватио. *Hegel.*

3. Запосленост душевнијех сила дјелује добротворно на човјека, као сунце на природу: Она разгања душевне облаке, расвјетљује, угријева и подиже мало по мало дух на снажну мирноћу. *Humboldt.*



## РЈЕСНИШТВО.

## Благајска прича.

Тужно кликће орџ сури,  
Што на вису гн'јездо вије,  
И потмуло хучи Буна  
И о црне ст'јене бије,  
Па к'о коњиц разуздани  
На далеко баца пјене,  
И жури се, бјежи, скаче  
Кроз камење и стијење.

На тјемени голих ст'јена  
Рушевине старе стоје, —  
Око њих се бриљан свија, —  
Змија тражи легло своје...  
Мјесто пјесме, игре, шале  
И бубњева и тимпана,  
Сад се чује вриска вјетра  
И шуштање голих грана...

Кад све мртвим санком спава,  
Када мркла поноћ стигне,  
Одрони се плоча гробна  
И сјенка се једна дигне.  
И гледајућ Благај трошни,  
Стари Херцег сузе лије,  
И сиједе чупа косе  
И старачка прса бије...

Влад. Ђоровић.



## Свеле љубичице.

## III.

Шта тужније може бити  
Од јесени туголике?  
Зато ми се у њој нижу  
Из прошлости тужне слике.

Гледам тако слику дивну  
Невјернице моје драге  
Из онога срећног доба,  
Кад ми слáше гледе благе,

Гледам жељно слику њену,  
Кад не бјеше невјерница,  
Па се вишем у то доба  
А сјета ми летне с лица.

Занесем се, заборавим,  
Па неправо шапнем тада:  
„Та она је мени вјерна  
„И вјерна ће бит' свакада.

А до мало, кад се пренем,  
Тад друкчије много судим.  
Па опет бих тако снио,  
Али да се већ не будим.....

## IV.

Намрачено небо стоји,  
Покрио га вео густи....  
Каткад која кашља пане  
И мир свуда влада пусти.....



Рекао би, то су сузе,  
Што их тужно небо рони  
За сунашцем, без јецања,  
Без уздаха тугобони!....

Тако и ја сузе роним,  
Што ми сунце сакри тама,  
Али и ја без јецања...  
Моја суза тече сама.....

## V.

Има један цвјет питоми,  
Што сакрива лице красно,  
Кад га с неба сунце жарко  
Са зракама љубне страсно.

Сунашце га смртно воли,  
Од љубави силне гори.  
А цвјет своје лице крије,  
„Не волим те“ — њему збори.

Беч,

Ја познајем тај цвијетак.  
Дивно му је, дивно име...  
Па завидим оном, који  
Закити се једном њиме....

## VI.

О, али сам срећан био  
Као цвијет мирних гора,  
Када ми се наклонио  
Мој анђелак са прозора!...

Тог је часа она била  
Тако мила, тако драга,  
Невинашна као вила,  
Добра, чедна, дивна, блага...

Па таква ми у'вјек оста:  
Добра, чедна, невинашна...  
А невјерна што ми поста,  
Можда хтједe судба страшна.....

Душан Таминџић-Хумски.



## Старачка елегија.

Још се сећам — сећа ћу се вазда —  
оних дана кад је вољах млад,  
кад клех Бога што ме ружним сазда, —  
место среће што ми пружи јад.

Ох то време! оно давно прође,  
(сад сам старац, седа ми је влас), —  
ал' од онда убрзо ми дође  
нових суза, новог бола час....

Стара туга према овој сада  
поста миље и сунчани сјај; —  
ова туга много теже пада,  
много јаче тишти овај вај....



И тако сам опет сузе лио,  
 кад ноћ падне, без мира и сна,  
 ал' не зато што сам ружан био,  
 ил' несрећан што сам био ја..

И ма да је већ од тога доба  
 много прошло (јер већ нисам млад),  
 ја још плачем, плакаћу до гроба,  
 оплакујућ' — свог идола пад.

Душан Капетановић.



### Iz „Morskih soneta“

I.

Kad se људи са обала  
 Slavom hvale, slavom bane,  
 Drži, more, glave vala  
 B'jelom pjenom ovjenčane,

Pa zreali uzrok hvala:  
 — Tude kuće pocharane!  
 Al kad dodu seke ralâ,  
 Dikle suncem milovane,

Tada budi glatko, more,  
 Nih zreali čista čeda,  
 Čakli lice, šumi zборе.

Cv'jet je zemlje rad i b'jeda;    Brat sam rata — sin alata,  
 Čakli cv'jeće, nemoj gore!...    Daleko me mudra zloba,  
 Zbogom more — sunce s'jeda. A hanĝaru eto vrata!

II.

Zbogom more, moja diko,  
 Ja ti umr'jeh, ja ti svenuh:  
 Mene љuđ očaj-striko,  
 Pa ni luto ne poglenuh.

Jere n'jesam prije vikô,  
 Veto stope теби skrenuh,  
 Da ti rečem: moja diko,  
 Ja ti umr'jeh, ja ti svenuh!

Tvoj sam, Tvoj sam, daj mi groba,  
 Nemam brata — nemam zlata,  
 Žiga neću sramna roba!





\*) U svojoj oporuci Dr. Niko Lepes ostavio je, da se jedna knjiga nestampani-  
 jeh negovijeh epigrama spali, što je po smrti negovoj i izvršeno bilo.

smama.

italijanskom jeziku. To su bile među prvijem negovijem pje-  
 razalostio, da je o toj žalosnoj zgodi spjevao dvije pjesme na  
 je ostavio nen ljubavnik, oštr. Taj tužni događaj Bana je tako  
 jedase Dr. Niko Lepes, umrije jedna djevojka od žalosti, što ju  
 boleća i plemenita srea. U vrijeme negova dakovana, pripovi-  
 Ban je kao mladić bio veoma simpatičan i veselak, a osobito  
 ravu lijeke svojoj nesretnoj ljubavi. Tada mu je bilo 21 godina.  
 ostavio rodni Dubrovnik i pošao u Carigrad, da traži u zabo-  
 grava. "Ove riječi tako uvrijediše i razalostiše Matiju Bana, da je  
 Mare na šetnji reči majci: "Što ovaj svizmaninja oko nas obi-  
 keer optinskoga činovnika u Dubrovniku. Jednom će lijepa  
 vu epizodu: Matija Ban bješe se zalubio u Maru Beringuter,  
 epigrama, \*) pripovijedase iz mladijeh godina Banova života o-  
 Banov prijatelj Dr. Niko Lepes, poznati pisac jezgrovitijeh  
 Vlaho Bukovac, Marko Murat, Celestin Medović....

braća Ivo i Lujo knezovi Vojnović, Milan Rešetar, Josip Bersa,  
 Adamović... Ima po koji mladi, što grede stazom starijeh, kao  
 Baldo Bogšić, Pero Budmani, Luko Zore, Antun Vučić, Vice  
 pripada. Još ima u životu par mladih vrsnika Banovijeh, kao  
 narodu, komu ovaj rijetki grad po jeziku, predaji i običajima  
 nika i umjetnika, koji su bili na diku Dubrovniku i srpskomu  
 se je rodio veliki ciklus veoma uglednijeh naučenaka, knizev-  
 današnjega Dubrovnika prema do-jućerašnjem Dubrovniku, gdje  
 je, jer i ovom prilikom izbija na površinu duhovno siromaštvo  
 nuti u Dubrovniku, mjestu rodena Banova. Rekli smo imala  
 Smrt ovoga veterana srpske knjige imala je najviše odjek-  
 dini života.

Služni knizevnik, publicista i državnik Matija Ban, u 85-oj go-  
 četrestoga ovoga mjeseca pronijela se je širom Srpstva  
 i Slavenstva žalosna vijest, da je u Beogradu preminuo za-

(r. 16. decembra 1818 — † 14 marta 1903).

MATIJA BAN





Nesretna ljubav odagna Bana u Carigrad, ali svakako na sreću srpske knige, jer sigurno on ne bi bio, ostajući u Dubrovniku, razvio sve svoje sposobnosti, te će srpska kniga za-bilježiti Maru Beringuier kao direktnu uzročnicu kniževnoga uspjeha Banova.

\*

Matija Ban rodio se u Dubrovniku 16 decembra 1818. od siromašnijih roditelja, gdje je svršio nauke gimnazijske, filozofske i pedagoške. Filosofiju je učio kod čuvenoga Domenikanca oca Maslača, koji ga je i privatno poučavao s namjerom, da ga uvede u red Domenikanaca; u popa Arbanasa učio je pedagogiju. Prvu pjesmu spjevao je g. 1835. Profesor humanitarnijeh nauka O. Tvrтко predavajući poeziju bješe naredio jednom, da svaki učenik do izvjesnoga dana sastavi jednu pjesmu bilo na latinskom, bilo na italijanskom, bilo na srpskom jeziku. Kad je prispio određeni dan, svaki je učenik svoju pjesmu pročitao, a kad je Ban svoju svršio, profesor reče: *Habemus poetam* (imamo pjesnika). Godine 1834. obuče Ban svećeničko odijelo, ali ga poslije dvije godine svuče, nemajući poziva za redovnički stališ. Poslije toga bio je pisar kod jednoga advokata, pa zatim u katastralnoj pisarnici. U ovo vrijeme pada njegova nesretna ljubav i njegov odlazak iz Dubrovnika u Carigrad. To je bilo god. 1839.

Ban u Carigradu dobio je katedru jezika i kniževnosti italijanske u grčkom učilištu na ostrvu Kalhis. Poučavajući učio je sam francuski i grčki, a u jednom drugom francuskom učilištu na istom ostrvu pohadaše predavanja iz vojničke znanosti. Pored tolikog zanimanja, samoća na ostrvu otežavaše moralne boli njegove, te se preseli u Carigrad, gdje dobi istu katedru u poznatom onda francuskom zavodu Bebeka na Bosforu i drugu katedru za povjest i zemljopis u učilištu Lazaristâ u Galati.

Veliku bol podnese, kad primi vijest, da mu se njegova obožavana Mare udala. Napokon u nemu prevlada energija, te se oženi u novembru 1841. za mladu Grkiñu Margaritu Markoisi, koja se u n bješe smrtno zaljubila. S nom je porodio sedmero djece, koja mu sva pomriješe osim jedne kćeri udate za srpskoga slikara Stefana Todorovića, koji je g. 1900. slavio 50-godišnjicu svoga umjetničkog rada.



Odmah po ženidbi kupi Ban blizu Bruse, u Maloj Aziji, jedno poljsko dobro, gdje se bavio izučavañem kniževnosti i povjesti srpskoga naroda. Ona slavenska i srpska iskra, koja je još u Dubrovniku u pjesničkoj duši ñegovoj tiñala, razbudi se u Carigradu, gdje su najprije dopirali glasovi patñâ i nadañâ balkanskijeh Slavena, osobito Srbâ. Tu dozrije u ñemu misao, da se preseli u Srbiju.

Kao mladić od 16 godina poće pjevati na italijanskom jeziku. Ovo ne treba da ikoga začudi, jer su u ono vrijeme ne samo škole bile italijanske već gotovo i duh u Dubrovniku bijaše italijanski. Tada Ban ispjeva ljubovnijeh i satiričkih pjesama, tri tragedije i jednu dramu,<sup>1)</sup> i dva spjeva epa: „Osvojenje Kartagine“ (La presa di Cartagine). Kad se u Carigradu namjeri na Šekspirove drame, kad ih pročita, svoje zajedno s episkijem pjesmama preda plamenu.

Godine 1844. dođe Matija Ban u Beograd. Godinu dana doznije tadašñi knez Aleksandar Karadordević povjeri mu vaspitañe svojijeh kćeri. Hoteći da od toga cio narod uzima korist, poće Ban g. 1847. u sveskama izdavati predmete, koje je poučavao, nadodavajući izabrane pripovijetke, živote glasovitijeh žena i kratke pouke. Ovaj je svoj rad nazvao: Ženski vaspitač. Izašle su tri sveske; kad je četvrta bila gotova, pukne veliki pokret od godine 1848. Od tada je Ban išao raznijem misijama u Karlovce, Zagreb, Cetiñe i Carigrad. Godine 1849. zadržavao se u Dubrovniku, gdje je izdao tri sveske „Dubrovnika“. U to je vrijeme pisao članke u „Zori Dalmatinskoj“, koja je izlazila u Zadru, i u „L' Avvenire“, koji je izlazio u Dubrovniku. Posledñi put pohodio je Dubrovnik i Dalmaciju u jeseni 1889. godine, i zadržao se je u rodnom mjestu nekoliko vremena.

Na polu srpske knige znamenit je rad Matije Bana. Vidjeli smo, da je on kao mladić u Dubrovniku pjevao pjesme i pisao tragedije i drame na italijanskom jeziku. Tu je svoju dramatsku prvjenčad spalio, kad se upoznao sa Šekspirom, majstorom drame. Tada mu je bilo 22 godine. Dobro opaža jedan ñegov biograf: „Ovaj postupak, veoma rijedak u kniževnoj po-

<sup>1)</sup> Il terremoto di Ragusa, Fingallo, Dobroslavo, Il Moscovita.



vjesti, otkriva jednijem udarcem čitava čovjeka nema u njemu taštine, već ljubavi za savršenstvom, jake voje i odlučnosti.“<sup>1)</sup>

Osim tri sveske *Vaspitateља ženskoga* napisao je: *Osnovi ratni i četnička vojna*, *Zrcalo povjesnice dubrovačke*,<sup>2)</sup> mnoge kritike i pozorišne članke; uredio je i izdao tri sveske *Dubrovnik*, prvu s Medom Pucićem, druge dvije sam. U poeziji ima pjesama svake vrste, deset tragedija i četiri drame. „Srbinu je, da tako rečem, dramski oblik u krvi“,<sup>3)</sup> tako M. Ban tumači priličan broj našijeh dramskijeh umotvorina od vremena starijeh Dubrovčana do danas. Jedan od izabranika vilâ, komu je zbiļa dramski oblik u krvi, jest Matija Ban. On je spjevao: bilogiju (dvije tragedije): *Miljenka i Dobriļu*, *Smrt kneza Dobroslava*, događaj iz dalmatinskog života; Kosovsku trilogiju (tri tragedije): *Smrt Uroša petoga*, *Kralj Vukašin*, *Car Lazar*; bilogiju Srpske Cvijeti (dvije drame): *Takovski ustanak*, *Uskrs srpske države*; *Mejrimu*, tragediju iz bosanskog života; *Martu Posadnicu* ili *Pad Velikog Novgoroda*, tragediju iz ruske povjesti; *Kobnu tajnu*, tragediju iz dubrovačkoga života; *Vandu*, kraljicu Lešku, tragediju iz poljske povjesti; *Jana Husa*, tragediju iz češke povjesti; *Marojicu Kabogu*, građansku dramu iz dubrovačkoga života; *Kneza Nikolu Zrińskog*, vojničku dramu iz hrvatske povjesti.<sup>4)</sup>

Ko ikoliko pozna srpsku i slovensku povjest, ne treba mu kazivati sadržaj spomenutih tragedija i drama, samo im ime to kazuje; tu su zastupljeni svi slavenski narodi, u prvom redu srpski narod. Kosovska trilogija i bilogija Srpske Cvijeti prikazuju padaće i dizaće srpske države; Marojica Kaboga prikazuje lik dubrovačkoga državnika i viteza; bilogija Milenko i Dobriļa iznosi žrtvu narodnoga inada i pogrešnoga samoљubļa; Marta Posadnica predstavlja republikanski tip koji umire za slobodu; Mejrima slika muke bosanske raje i strast jedne Tur-

<sup>1)</sup> V. Simeone Pierotich: Sulla vita e sulle opere di Mattia Ban.

<sup>2)</sup> Još treba spomenuti ova djela: Načela srpske škole, Državoslovna rasprava sa Vidovdanom, Ogdelalo naše sadašnjosti, Šta vodi srpski narod, u budućnost, Dramski nazori, O Ivanu Gunduliću.

<sup>3)</sup> V. Dramski Nazori, Glas Srpske Akademije XXV. str. 9.

<sup>4)</sup> Mejrima prevedena je na češki, poljski, ruski, njemački, i u izvodima na francuski; Marta Posadnica na italijanski; Car Lazar i Takovski Ustanak na ruski.





kiće; Vanda je uzvišena u divljoj okrutnosti; Jan Hus prikazuje plemenitost i karakter; Nikola Zriński erta junaka.

„Teatar M. Bana je prava galerija velikijeh žena, koje po-  
buđuju divljeće sa svojijeh kreposti i duboko sažaljenje sa svoji-  
jeh nesreća.“<sup>1)</sup> Mejrima, Dobrila, Ksenija, Ľubica, Ludmila,  
Marta, Vanda i ost., savršene su ženske slike različitijeh svoj-  
stava. Muški glavni tipovi također ne izostaju za ženskiem,  
kao Hus, Delinski, Kaboga, Obilić, Lazar, Uroš, Ivan Grozni  
i ost. Dijalozi su mu majstorski, teku prirodno.

Kako se odnosi kritika prama dramskiem proizvodima  
M. Bana?

Strani i domaći kritičari, koji su se bavili tragedijama i  
dramama M. Bana, nalaze u njemu vrijedna i odlična dramati-  
čara. Prof. Marinović, kritikujući Miljenka i Dobrilu, veli za  
Banov teatar u opće: „U njegovijem tragedijama nahodimo stra-  
hote Eshila i patetičnost Evripida. Izvrsne osobine ova dva  
klasična pisca, u nj stoplene, čine ga pjesnikom prvoga reda.“  
Profesor L. Leger govori o Mejrimi, da sadrži izvanrednijeh  
lepota, i „da bi mogla postići pravi uspjeh ne samo na srpskoj  
bini, već i na teatrima zapada.“ Profesor Makušev napisao je,  
da bi drame Banove prevedene na ruski služile da ožive teatar  
toga velikoga naroda. Dr. Milan Jovanović o *Caru Lazaru*  
veli: „Ovo je drama višega stila, koja je u svoje doba učinila  
sensaciju u publici našoj . . . u dramskoj kosovskoj literaturi  
ima samo jedna tragedija pravilnoga, dramskoga stila, a to  
je Banov *Car Lazar* . . . Na obradu karakterâ najveću je pažnju  
obratio Ban. Po suštini svojoj ti su karakteri najbliži istorijskim  
tipovima, a po obimu su mahom idealne lepote . . . i takvi su  
redom karakteri u Banovoj drami, plastični, dosledni i lijepi, a  
povrh svega uzvišeni.“<sup>2)</sup> Italijanae Barbanti Brodano veli za  
*Pad Novgoroda*, da je to „fotografska grupa običaja, života i  
osjećaja onoga vremena.“

Kao što je Srpska Narodna Skupština vidljivijem načinom  
priznala zasluge Banove na narodno-političkom polju, tako je  
Srpska Akademija Nauka, ta najviša srpska naučna i književna

<sup>1)</sup> V. Simeone Pierotich o. c. str. 24.

<sup>2)</sup> v. Glas Srpske Akademije XVIII.



ustanova, priznala književni rad Banov izdavañem ñegovijeh cjelokupnijeh djela. Rijetko ali zasluženno priznañe.

20. septembra 1885. Matija Ban slavio je pedesetgodišnicu svoga književnoga rada. Ta se slava u isto vrijeme držala u Dubrovniku i u Beogradu. Ondašni „Glas Dubrovački“ svršio je opis svečanosti u Dubrovniku ovijem riječima: „Trudno će se zaboraviti kod nas večer 20 septembra, e je u ñoj dostojno proslavio Dubrovnik *svoga* pjesnika. Svi kao jedan, Štionica, narod a osobito mladež takmiše se da osvjjetlaju lice svoje mile otađbine. Ko se je onu večer kod nas nalazio, bio bi rekao, da se Dubrovnik otresao svoje proverbijalne apatije i da mu se negdašni duh ponovio.“

U spomen tristogodišnice Gundulićeve g. 1887. Matija Ban u svečanoj sjednici Srpske Krajevske Akademije držao je besjedu o ðivu Frana Gundulića. Tom prilikom kazao je o ulozi Dubrovnika u Srpstvu:

„Književnost i srpska i latinska trajala je u Dubrovniku koliko i ñegova sloboda. Ova se ugasila 1806. godine, a čudnom igrom sudbine te iste godine Srbija je razvijala zastavu slobode najprije u predgrađu pa na zidinama Beogradskoga grada. Nen prvi ministar prosvjete Dositej Obradović pokazivao je prstom Dubrovnik, gdje je srpska knjiga nikla, i svojim spisima polagao prvi osnov novoj srpskoj čisto narodnoj književnosti. Ja sam kao dječak gledao Vuka Karađića, kad je u jednoj dubrovačkoj pivnici biležio pjesme, koje su mu tamošni selani ñim čašćeni uz gusle pjevali. Da, kao što je u sredñem vijeku srpska državna misao došla sa Jadranskoga Mora, iz Zete u Rašku, tako se u vijeku našem srpska književna misao preselila opet sa Jadranskoga Mora na Dunav i Savu, iz Dubrovnika najprije u Beograd, pa u Zagreb. Preko dubrovačke knjige književnim se jezikom spojiše Hrvati sa Srbima. Ovaj Beograd, koji je po nekima osnovan dubrovačkom naseobinom, sad je Srbima središte i državno i književno. Dao Bog da kraljevina, kojoj je on prestõnica, zahvativši hrabrošću, umom i patriotstvom svojih sinova sav prirodni svoj obim, tako tvrdo vijekovima ustoji, kao što je stajao i Dubrovnik! Dao Bog da se bogatstvom, naukom i svakojakim vrlinama tako proslavi u svijetu, kao što se proslavila i Gundulićeva domovina! Dubrovniku prošlost,



Beogradu budućnost, a slava Gunduliću i svima srpskim sinovima, koji pošav njegovim plemenitim tragom, uzbuđu na korist i ponos svomu narodu!

„Već je jutros ova Akademija otpravila po telegrafskoj žici svoj pozdrav u Dubrovnik, a ja ću iz sredine ňene, kao Dubrovčanin, Srbin i Slovenin, pozdraviti iz dubine srca sve patriotske južnoslovenske družine, koje slave današnji dan, izjavljujući želu, koju jamačno svi dijelite sa mnom, da zajednička Gundulićeva proslava bude polazna tačka k onoj slozi, uzajamnoj ljubavi i narodnoj solidarnosti, kojom nas je slavni pjesnik zadahnuo, a od koje su nas od nekoga vremena otrgli ljudi, koji malo misle a ni malo ne osjećaju. Tim su nas mnogo unazadili. Ali vaļa nam tvrdo vjerovati, da će svijest, istina i pravda najposlije nadvladati sa Gundulićevim idejalima, te ja vičem u to ime: Živjela nam i svoju cijel postigla sva srodna braća!“

Poslednji rad Banov, *Dramski nazori*, štampan je u Glasu Srpske Akademije.

Za svoje zasluge na kniževnom polu Matija Ban bio je izabran članom Srpske Kraljevske Akademije Nauka u Beogradu i Jugoslavenske Akademije u Zagrebu. Bio je počasni član Narodne Štionice u Dubrovniku.

Ovo je u kratkijem potezima slika Matije Bana kao kniževnika.



## BIĀEŠKE.

U knizi dvadeset i drugoj godišnice Nikole Čupića profesor Pavle Popović napisao je opširnu i temelitu studiju: *Dubrovačka biografija: I. Igurat Đorđić*. U uvodu sâm pisac označuje svrhu svoje studije ovijem riječima:

„Mi držimo da je potrebno detaljnije ispitati pomenuta djela (t. j. spomenike dubrovačke biografije), i zbog toga smo uzeli Đorđićeva djela po struci dubrovačke biografije da ih, koliko možemo, opišemo i ocijenimo. U ovom našem radu mi ćemo najprije, kao uvod u ocjenu Đorđićevih djela, dati kratak pregled cjelokupne dubrovačke biografije (I glava), a za tim ocjenu *Života i pjesama* (Vita et carmina) Đorđićevih (II i III



glava), kao i ocjenu druga dva maña spisa ñegova, naime *Pisma popu Radu Miliću* i *Pisma Marinu Zlatariću* (IV glava).“

\*

Cijela Italija i neka mjesta u Proveneci spremaju se da proslave 600-godišnjicu rodeña velikoga italijanskoga pjesnika Petrarca. Odboru grada Arezzo, gdje se je pjesnik rodio, italijanska vlada izjavila je, da taj pomen treba da se proslavi s najvećijem sjajem.

\*

Dr. Milan Rešetar napisao je dugu studiju o *Gundulićevoj metrici* u drugoj svesci XXV. knige Jagićeva Arhiva za slovensku filologiju. „Kolo“ javla, da će ta studija ugledati svijeta i u jednom stručnom srpskom listu.

\*

Iz italijanske revue „Nuova Antologia“ posebno je odštampan lijep članak D.ra Milenka R. Vesnića: *Un Italiano statista in Serbia*, u kome italijanskoj publici prikazuje rad liječnika D.ra Onniberta u Srbiji, upoznavajući italijanski narod i s ondašnjim prilikama u Srbiji.

\*

U Austro-Ugarskoj i u Bosni i Hercegovini izlazi svega četrdeset i sedam srpskijeh listova.

\*

„Matica Hrvatska“ među ovogodišnjijem knjigama izdala je *Trilogiju* Iva kneza Vojnovića i prvu knjigu *Povjesti hrvatske kniževnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* od Milorada Medini. Nepoznati kritičar u „Agramer Zeitung“ nepovoljno ocjeñuje knigu Medinijevu, u kojoj je, budi mimogred rečeno, cijela dubrovačka kniževnost pohrvaćena.

\*

Milan Grol simpatično je ocijenio u posledñoj svesci „Srpskog Kniževnoga Glasnika“ Vojnovićev *Allons enfants*, o kome se pri kraju ovako izrazuje:

„To široko, simfonijsko slikañe, predstavlañe glavnog događaja raskošno okruženog i isprepletanog harmoničnim slikama i detaljima, duboko i jednovremeno osjećañe svega života unaokolo, slikañe s puno zraka i pokreta, u figurama i stilu katkad neobično smjelim i naivnim, ali uvijek sa puno života, svježine i mladosti, pravi od Vojnovićeve drame zanošljivu pjesmu.... Ima u ñenom secesionističkom stilu katkad retorike i manira, ima romantizma à tous crins — ne uvijek u novom rječniku, ima u nekim momentima i nehotičnih reminiscencija, ali se sve to, naročito na pozornici, i ne opaža u toplom dahu života koji probija kroz stil i literaturu.“